Dette er første samling av metoder, og kan nyttes som et hjelpemiddel for planleggere og andre som deltar og medvirker i utformingen av planer etter plan- og bygningsloven. Oversikten vil derfor bli oppdatert og supplert etter hvert som nye erfaringer og eksempler dukker opp. Vi håper dere kan bidra til å holde dette dokumentet aktuelt og tar gjerne imot forslag til forbedringer og tips om hvordan dere har gjort det i deres kommuner og fylker.

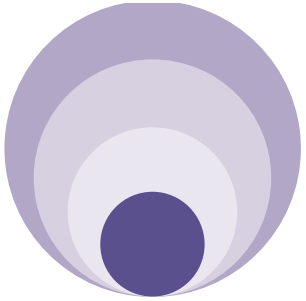

METODEOVERSIKT I PLANLEGGING ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

Det finnes ingen ferdig oppskrift for hvordan man velger ut en metode for medvirkning. I dette kapitlet presenteres et utvalg metoder med utgangspunkt i deres egenskaper og nytte i ulike situasjoner. Metodene nedenfor er sortert og delt inn i metoder for tilgjengeliggjøring av informasjon, innhenting av informasjon, og dialog og samarbeid i planprosessen. Kategoriene er noe overlappende, ettersom mange metoder kan tjene flere formål. Mer informasjon om intensjonen med medvirkning og utvelgelse av metoder, fremgår av rådene til organisering og gjennomføring i medvirkningsveilederens kapittel 3.

En rekke metoder som for eksempel møte for offentligheten eller en gåtur med orientering om planlagte endringer, kan nyttes til flere formål – både spredning av informasjon, relasjonsbygging og innhenting av innspill. Planleggeren kan utnytte og kvalitetssikre den kunnskap og de ønsker som private interesser i nærmiljøet har for sitt område. Beslutningstaker og planmyndighet får på sin side testet ut sine ideer og politiske mål gjennom den brede deltakelsen. Denne prosessen kan dessuten stimulere deltakerne til et mer aktivt forhold til sitt eget nærområde, og bidra til utvikling av nettverk, felles identitet og tilhørighet til området. Den kan også gi økt ansvarlighet til samfunnsutviklingen hos de berørte, enten de er representert ved offentlig, privat eller sivil sektor.

Metoder for engasjement og medvirkning i planprosessen
Tilgjengeliggjøring av informasjon
1. Oppstart med ulike varslingsformer ▪ Allmenn kunngjøring ▪ Brev ▪ Melding ▪ Brosjyre ▪ Bruk av offentlige plasser som ofte er besøkt av allmennheten o Offentlige oppslagssider og sosiale medier o Offentlige oppslagstavler ▪ Elektronisk visnings-/delingssted ▪ Utstilling ▪ Annen bruk av massemedier o Pressemelding og informasjonsmøte o Pressekonferanse o Intervju med politiker eller planlegger
2. Oppstartsmøte
Innhenting av informasjon
1. Interessent-/aktøranalyse

2. Svarskjema

3. Andre undersøkende metoder
- Undersøkelser
- Spørreundersøkelse
- Nettundersøkelse
- SWOT-analyser
- Stedsanalyse
- Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE
- Stedsopplevelse
- Gyldighetstest i landskapsanalysen

4. Intervju

5. Høring og offentlig ettersyn

Dialog

1. Åpent møte/seminar/konferanse
- Informasjonsmøte
- Arbeidsseminar med panel
- Søkekonferanse
- Dialogkonferanse

2. Mottaksarrangementer og oppsøkende virksomhet
- Åpent kontor/servicedag
- Informasjonskontor
- Utstilling og stands
- Informasjonsterminaler
- Møtebesøk
- Dør-til-dør-besøk

3. Planleggingsbefaring

- Gåtur, barnetråkk og ungdomstråkk
- Sykkeltråkk
- Rullestoltråkk
- Fotografering

4. Visualiseringsverktøy

- Digitale planverktøy
- Sosiale medier
  - Mobile enheter
  - Nettverksdialog / elektroniske diskusjonsgrupper
- Digitale fortellinger
- Mentale og kognitive kart
- Kultur for lokal deltakelse og engasjement
  - Kunst som arena
  - Idrett som arena

5. Arbeidsgrupper/-verksteder

- Deltakende læringsmetode ”Participatory Learning and Action”
- Diversity Icebreaker
- Fokusgruppe
- Idemyldring
- Kreativ problemløsning
- Arbeidsbokmetoden
- Anerkjennende undersøkelse
- Åpent forum
- Kafedialog
- Plansmie
- Teater og fortellinger
- ”Planning for Real”

6. Fremtidsmetoder

- Fremtidsverksted
- Scenarioer
- Fremmed kort-scenario
- ”Future City Game”

Samarbeid
1 Samarbeidsgrupper a. Lokalt samarbeid i et nærområde (stedsutvikling, områdeutvikling) b. Arbeidsgrupper
2 Borgerpanel
3 Partnerskap
4 Forhandlinger
5 Råd og representasjonsordninger

1 Metoder for tilgjengeliggjøring av informasjon

Informasjon om planprosessen og gode former for varsling eller invitasjon til oppstart av planen gir folk flest mulighet til å virke på planprosessen. Det er viktig at slik informasjon er målgruppebasert, og tidsriktig, saklig utformet for de ulike fasene i planleggingen. Dette gjør at de som berørte og interesserte deltakere får dekket sitt informasjonsbehov og gitt muligheten til å følge med og ev. påvirke planleggingen. Formidling av aktuell planinformasjon kan skje ved hjelp av ulike kommunikasjonskanaler. Metodene kan nyttes alene til formidling eller, som del av en overordnet strategi, inngå i et eget opplegg for dialog og aktiv medvirkning, jf. metodekategori 3.

I dette kapitlet presenteres følgende informasjonsmåter:

1. Oppstart med ulike varslings- og informasjonsformer

I innledningen av en planprosess er det viktig med målrettede tiltak for å nå de mål som er satt for prosessen. Målgrupper og valg av metoder henger særlig sammen. For å sikre ønsket deltakelse fra starten av prosessen, må varslingsformene være slik tilrettelagt at vesentlige målgrupper opplever at det er meningsfylt å delta.

Allmenn kunngjøring

Planansvarlig har plikt til å kunngjøre oppstart av planprosessen, herunder hvilke muligheter som finnes for å gi innspill til planarbeidet og igangsettelse av høring og ettersyn av forslag til planprogram og selve planutkastet, og informasjon om når planen er vedtatt.

Det stilles samme krav til kunngjøring av planoppstart ved alt planarbeid. Det vil si at forslagsstilleren skal kunngjøre en melding om oppstart av planarbeidet i minst én avis som er alminnelig lest på stedet, og gjennom elektroniske medier. På internett kan offentliggjøring av planoppstarten knyttes opp med lenke til plandokumentasjonen. Ved nærmere regler §§ 11-2 og 12-8 i loven framgår kravene til gjennomføring av oppstart. Det er vanlig i arbeidet med kommuneplan å sende forslag til planprogram på høring og til offentlig ettersyn samtidig med varsel om oppstart og kunngjøring av planarbeidet, jf. pbl §§ 11-13 og 4-1. Det er viktig å ha fokus på kunngjøringens utforming og tydelighet. Bruk et tydelig og direkte språk i kunngjøringen, og anvend stedsnavn eller begreper som er alminnelig kjent.

Eksempel fra bydel Sagene

Brev

Den sikreste måten å nå berørte grupper eller enkeltpersoner på, er varsling pr. brev. Informasjon gjennom elektronisk brev er effektivt. Brev er en mer direkte henvendelse og gir varselet en særskilt tyngde.

Et personlig brev kan sendes til interessegrupper som kan omtales, identifiseres og som har tilgjengelige kontaktopplysninger. Dersom mottakerne er mange, kan brevet leveres uadressert til husholdninger i planområdet. Et brev som leveres av posten når og husholdninger som ikke tar i mot reklameforsendelser.

Brevet kan også sendes ut elektronisk. Når planleggingen innledes, kan man lage en distribusjonsliste med e-postadresser til de som er interesserte i planprosjektet. Med gruppedistribusjon kan man raskt informere et stort antall mennesker. Endel kommuner har e-post lister over de viktigste organisasjonene. I et brev eller brev pr e-post kan man vedlegge planmateriale som f.eks. planprogrammet, plankart, planbeskrivelse og svarskjema. Brev brukes også som formidling av offisiell informasjon i planprosessen.

Melding om oppstart

En melding eller varsel er en rask måte å formidle aktuell informasjon på til en stor gruppe mennesker. En bra melding formidler hensikten med planen på en kort og konsis måte.

Når det skal utarbeides reguleringsplan for et område, skal den som står for arbeidet sørge for at det blir kunngjort en melding om dette, som regel i minst en avis som er alminnelig lest på stedet, og gjennom elektroniske medier. Innholdet i meldingen skal begrenses til noen sentrale spørsmål. Av og til er det nødvendig å forberede bakgrunnsinformasjon, men vanligvis er ikke meldingen på lengre enn to sider. Teksten finslipes til den er tydelig og forståelig for mottakerne. Fordelen med en melding er at den er enkel. Den kan utarbeides raskt og på kort varsel når behovet oppstår. Meldingen kan formidles via informasjonsmøte til allmennheten, sendes pr brev eller elektronisk til hver husstand, eller publiseres på kommunens nettside. Meldingen kan rettes spesielt til innbyggerne eller til pressen.

Brosjyre

En brosjyre er egnet til mer permanent bruk enn en melding. Utover å formulere teksten planlegges spesielt dens utforming.

En brosjyre krever grundig planlegging og nøye gjennomføring. Viktige spørsmål forklares på en enkel måte og er tydelig strukturert. I tillegg til teksten kan bl.a. bilder, kart og diagram brukes for å gjøre informasjonen lettere tilgjengelig. Brosjyren kan publiseres i trykt form eller som nettpublikasjon. En brosjyre fungerer bra som planleggingsinformasjon, forutsatt at informasjonen ikke blir utdatert for raskt. Brosjyren kan på samme måte som en melding deles ut ved åpne informasjonsmøter, sendes pr brev eller elektronisk, deles ut til hver husstand eller publiseres på kommunens nettside.

Offentlige plasser som er ofte besøkt av allmennheten

Fysiske eller digitale offentlige plasser egner seg for alminneliggjøring av en planprosess. Dette er i tråd med å tilrettelegge for innsyn i planprosessen etter pbl § 5-2. Noen enkle varslingsformer kan typisk være:

a) Oppslagstavler

Offentlige oppslagstavler som rådhus, bibliotek, busstasjoner, postkontor, kjøpesentra, lokale menigheter, skoler og idrettshaller kan fungere godt for å sikre at planprosessen er kjent. Møtesteder hvor mindre aktive grupper oppholder seg er særlig viktig å være oppmerksomme på, jf. pbl § 5.1.

b) Digitale nettsider

Internett er et raskt og mangfoldig medium i informasjons- og planprosessammenheng. Planmyndighetens egne hjemmesider er et viktig kunngjøringssted.

c) Sosiale medier

Få medier har den effekten å mobilisere bredt som sosiale medier. Formidling av planaktuelle temaer ved bruk av f.eks. Facebook, Twitter og blogger gir nye måter å skape oppmerksomhet og dialog om planaktuelle temaer på. De yngre generasjonene er storbrukere av nett og aktive nettsamfunnsdebattanter.

Eksempel på kommunal nettside.

Elektronisk visings-/delingssted

Et elektronisk delingssted som Skybox er et fillagrings- og filoverføringsverktøy som kan løfte fram planprosessen ytterligere ved at den tilgjengeliggjør og behandler utveksling av tekstlig og visuell informasjon på en effektiv og pålitelig måte.

Et elektronisk sted som Skybox er en nettjeneste som gir lagringsplass på nett. Med tilhørende tilleggsprogramvare kan denne plassen også omgjøres til en virtuell harddisk på maskinen slik at man enkelt kan kopiere store og små filer (plandokumenter, kartillustrasjoner, bilder, videoer o.l.) frem og tilbake, og dele informasjon underveis. Applikasjonen kan brukes mot ulike sosiale medier som smarttelefon, nettbrett og Android. Verktøyet kan på den måten støtte opp om kommunikasjon i planprosessen på en visuell, dynamisk og forutsigbar måte.

Eksempel: Filipstad-regulering, delingskultur. Frogner velforening i utforming av planalternativ. Oslo kommune

For områdereguleringen av Filipstad i Oslo brukte Frogner velforening i tilknytning til **planverkstedet**, ble delingsstedet dropbox brukt for å fremstille plansituasjonen for Frognerkilen og Filipstadområdet, og formidle fortløpende planrelevant materiale for et bredt publikum.
Kilde: http://www.allgronn.org/plansmier.html

Utstilling

En utstilling gjør det mulig å presentere og illustrere mulighetene i planen eller bakgrunnen for den. Dette er en enkel måte å presentere planforslaget når det er spørsmål om en viktig plan som berører et stort antall innbyggere i kommunen. En utstilling om planen eller aktuelle enkeltemaer i planen kan i tillegg med enkle kommunikative tiltak, utløse engasjement på stedet.

En utstilling er en mer aktiv form for utlegging av en plan til høring og offentlig ettersyn. For å få en god utstilling, kreves det en grundig forberedelse og fokus på kvalitet i gjennomføring. En utstilling kan fremstille planprosessen på en mer dynamisk måte, og kan skape rom for engasjement og innspill. En utstilling kan presentere et planprosjekt med f.eks. bilder, kart og miniatyrmodeller. Tekstene bør være korte, siden utstillingen som form ikke innbyr til lange forklaringer. Det er viktig at den som har begrenset med tid også skal ha utbytte av det utstilte materialet. Videofilmer eller interaktive medier kan gjøre planforslaget eller deler av det mer interaktivt. En utstilling er gjerne åpen flere dager, enkelte dager med lengre åpningstider, og bør være i et offentlig lokale som er lett tilgjengelig. Dette kan f.eks. være et bibliotek, et samfunnslokale, et kjøpesenter eller annen møteplass.

Utover det å tilgjengeliggjøre informasjon om planforslaget kan det være aktuelt å komme i kontakt med besøkende, for å få en utveksling av ideer og muligheter om opplegget. Denne kontakten gir muligheten til respons på stedet f.eks. ved bruk av svarskjema og postboks. Samtidig med utstillingen kan man arrangere et informasjonsmøte for allmennheten eller operere med en ”utstillers besøkstid” der besøkende kan treffe en planlegger, og diskutere ulike sider av planleggingen. En del kommuner har sammen med høringer og ettersyn av planer opprettet en mer permanent utstilling i form av en ”plankiosk” eller en ”plankafe”, der plansaksmaterialet er tilgjengelig underveis.

Bruk av massemedier

Bruk av offentlige formidlingsmedier som radio, tv, og aviser som er lest i det geografiske berørte området for planformålet er svært nyttig for å få oppmerksomhet omkring planen.

Bruk av medier i det offentlige rom har blitt en stadig viktigere kanal for å løfte opp aktuelle plantemaer som skal nå et bredt publikum. Mulige formidlingskanaler kan være:

a. Pressemelding, pressekonferanse og informasjonsmøte

Med en pressemelding formidles informasjon om aktuelle plantema til media. Et informasjonsmøte er aktuelt når det kreves muntlig presentasjon og muligheter til spørsmål og diskusjon.

Med hjelp av pressen formidles informasjon om planprosessen til et bredt publikum. Lokalpressen når vanligvis bredt ut i avisens distribusjonsområde, og leserne vet som regel hvor de finner informasjon om kommunens virksomhet. En annonse kan være vanskeligere å oppdage enn en nyhetsartikkel der et planprosjekt fremstilles i bredere skala med hjelp av kart og intervjuer.

Journalister skriver ut i fra eget ståsted, men trenger likevel bakgrunnsinformasjon for å lage en artikkel. Og jo mer temaet engasjerer, dess større leserskare når de. Pressemelding og informasjonsmøter er effektive måter å formidle informasjon til media om aktuelle temaer. En pressemelding er bra for å vekke allmennhetens interesse om planer av større samfunnsmessig betydning. En pressemelding kan og brukes som bakgrunnsmateriale til intervjuer og artikler. Et informasjonsmøte er nyttig om det aktuelle planforslaget krever muntlig presentasjon og mulighet til spørsmål og diskusjon. Journalister fra den lokale pressen, radio og tv kan også inviteres til et åpent informasjonsmøte.

Ved bruk av pressemelding og pressekonferanse er det nyttig å tenke gjennom hva man vil formidle, hva som er interessant for publikum, og hva som har nyhetsverdi. Ofte fokuseres det på informasjonsbehovet til planenes sentrale temaer, slik som planens hensikt, valg av alternativer, medvirkningsmuligheter og ferdigstilling av planforslaget. Det er også nyttig å følge debattene i avisene og ved behov delta i dem. Spørsmål rettet direkte til planmyndigheten skal svares på, og tydelige saksfeil kan bli rettet opp. Informasjonsmøte er et viktig sted for god informasjonsflyt. Informasjonsmøter der deltakerne blir møtt og svar på spørsmål begrunnes nøye, kan ha stor nytte for den videre prosessen.

Boks: Pressemelding

- Skriv kort. En bra melding er maks en side lang. Et kart eller et bilde kan vedlegges.
- Tittelen skal være slagkraftig og vekke interesse
- Skriv klart og tydelig slik at journalister skal kunne sitere teksten
- Plasser viktige spørsmål i begynnelsen og andre enkle spørsmål i egne avsnitt. Da kan man forkorte teksten uten å påvirke innholdet.
- Oppgi navn og kontaktopplysninger til den personen som er informasjonsansvarlig
- Angi tidspunkt for når meldingen kan publiseres

Boks: Pressekonferanser

- Send ut invitasjon en uke i forkant av møtet. Foruten å nevne formålet med konferansen, kan man for eksempel gi et tips som vekker nyhetens interesse. Men ikke fortell alt om du vil at journalistene skal komme.
- Arranger møtet på en hverdag, i arbeidstiden. Dersom konferansen holdes på formiddagen, får journalistene mer tid på seg til å skrive artikkelen.
- Presenter ærendet kort og konsist – bruk maksimalt 15 min.
- Være forberedt på vanskelige spørsmål. Konflikter og problemstillinger tas ofte opp.
- Reserver tid og sted for eventuelle intervjuer
- Server gjerne forfriskninger for å lette stemningen

b. Intervju med politiker eller planlegger

Boks: Intervju med planleggeren

- Avklar de viktigste spørsmålene for intervjuet slik at du ikke glemmer noe vesentlig
- Avklar hvem som er mediets målgruppe slik at du kan belyse ærendet på en interessant måte
- Vær åpen. Vær objektiv i presentasjonen av ulike synspunkter og redegjør for prosjektets sterke og svake sider
- Vær forberedt på at journalister også tar opp negative sider og tilpasser spørsmål for å skape nyhetsvinklinger
- Følg opp med tilleggsspørsmål eller sammendrag for å forsikre deg om at hver enkel part har forstått hva den andre har ment
- Be om å få artikkelen til gjennomsyn for å kontrollere saksinnholdet og direkte sitater

2. Oppstartsmøte

Såfremt ikke kommunen selv fremmer en plan, holdes et offisielt oppstartsmøte mellom forslagstiller og kommunen for å avklare rammer for reguleringsarbeidet slik at kommunens administrasjon skal ha et best mulig grunnlag for å gi tidlige tilbakemeldinger og innspill i en planprosess.

Et oppstartsmøte er et møte som kommer i stand mellom utbygger og kommunen før arbeid med reguleringsplan igangsettes, jf. pbl § 12-8. Utbygger skal redegjøre for sine intensjoner og foreløpige planer, mens kommunen vil gi oversikt over formelle krav om prosess, innhold til og fremstilling av planen, andre planer som berører området, infrastruktur slik som vei, vann og kloakk, og eventuelle hensyn til skole og barnehager, samt friluftsområder. Det skal bl.a. fastsettes en plangrense for forslaget og innhold i varsling om planoppstart.

Kommunen har en rådgivningsplikt for alle kjente forhold som kan berøre planen. Alle faktiske opplysninger bør bli gjort kjent og diskutert så tidlig som mulig. Oppstartsmøtet bør ta stilling til hvilke tema planen eventuelt stiller krav til konsekvensutredninger, om det kan være aktuelt med en utbyggingsavtale mellom kommunen og utbygger, og videre avtale om fremdrift. Dersom planforslaget har vesentlige virkninger for miljø og samfunn, skal det som ledd i varsling av planoppstart utarbeides et planprogram til grunn for planleggingen, der blant annet opplegg for medvirkning skal framgå, jf. pbl § 4-1 og ku-forskriftens § 7, tredje ledd. Det bør føres referat fra oppstartsmøter, men kommunen er ikke formelt bundet av innholdet for den videre behandlingen. Kommunen bør være representert fra ledernivå i oppstartsmøter for å sikre forankring av synspunkter og dermed bidra til størst mulig forutsigbarhet for den videre prosessen. Andre kommunale etater som berøres av planforslaget bør enten være til stede, eller ha avgitt tilbakemeldinger før oppstartsmøtet avholdes. For arbeidet med utarbeidelse av regionale planer og kommuneplaner med vesentlige virkninger for miljø og samfunn, vil det være det regionale og kommunale planstrategiarbeidet som peker ut behovet for

type oppstart av den enkelte plan. Oppstart formaliseres da ved igangsettelse av planprogrammet for planen, jf. pbl §§ 8-3, 11-12, 11-13, 12-8 og 12-9.

Oppstartsmøte vil være førsteaktivitet i en reguleringsplanprosess der initiativet er privat eller offentlig. I de planprosesser der forslagsstillere er andre enn planmyndigheten selv, skal forslaget legges fram for planmyndigheten. Komplekse eller kontroversielle reguleringsforslag øker behovet for tilleggsmetoder som igangsettes tidlig i prosessen. Regionalt planforum er en arena som også kan nyttes innledningsvis i en overordnet planprosess for å komme tidlig i gang med samordning og avklaring av vesentlige interesser i plansaker av større miljømessig og samfunnsmessig betydning, jf. pbl § 5-3.

2 Metoder for innhenting av informasjon

Innsamling av informasjon fra offentlige og private kilder tidlig eller underveis i planprosessen kan gi en rik ”kunnskapsbank” som ivaretar et bredt spekter av interesser. Denne informasjonen kan utfylle ekspertkunnskap, statistikk og historisk informasjon, og gi et nyttig overblikk over plansituasjonen, samt bidra til et bredere grunnlag for lokale og regionale beslutninger. En viktig oppgave er hvordan informasjon samles inn og formidles videre i planprosessen. Da all informasjon kan ha en formidlingsverdi, er det viktig allerede i oppstartfasen å vurdere metode for kunnskapsinnsamling i sammenheng med formidlingsbehovet.

I dette kapitlet presenteres følgende metoder for innhenting av informasjon:

1. Interessent-/aktøranalyse

En interessentanalyse identifiserer aktuelle berørte aktører et område eller knyttet til et tema. Analysen kan være nyttig for å få et representativt og handlingstilpasset grunnlag for å utforme et tilpasset opplegg for medvirkning i planprogrammet, jf. pbl § 4-1.

Utviklingen av et område eller et sektorområde starter vanligvis ikke på bar bakke – den bygger på det som er. Det finnes en rekke metoder som er rettet mot å identifisere og kartlegge de lokale ressursene. For å forandre vil det som regel være nyttig å ha et godt forhold til de aktører som allerede er på banen og er berørt. Det handler om å se og gjøre nytte av eksisterende relasjoner, nettverk og ressurser som gjør et område unikt. En interessentanalyse eller en aktøranalyse kan bidra til bedre felles forståelse for området og bedre få frem de ulike perspektiver, som finnes i og omkring det. Det kan også brukes som en ressursbase som man kan trekke

på framover. Hensikten med analysen er å styrke planens muligheter ved å diskutere aktørenes potensielle innflytelse, ressurser og risikoer underveis. Analysen bygger på den antagelse at en plans legitimitet er avhengig av en forståelse for hvorfor og hvordan berørte aktører handler alene og i fellesskap.

På bakgrunnen av formålet med planprosessen kan gjennomføring av analysen skje ved fokusgruppeintervjuer eller idedugnader (lenker) – den kan skje ved enkle matriser, den kan kvalitetssikres eksternt, eller det kan lagres oversikt i samarbeid med prosessdeltakerne. En kartlegging og vurdering av interessentene kan omfatte hvem som har interesse (interesse, makt, posisjon), ressurser (penger, kapasitet, produksjonsmidler, tid) og kompetanse (fag-, lokal- og prosesskapasitet) av formålet med planen. En interessentanalyse kan, med utgangspunkt i planprogrammet, være aktuelt som grunnlag for å designe et tilpasset opplegg for medvirkning, jf. pbl § 4-1.

2. Svarskjema

Med hjelp av svarskjema samler man svar i en strukturert form. Skjemaet støtter under så vel innhenting av informasjon som bearbeidelse av meninger.

En klar hensikt med bruken av et svarskjema er viktig. Når det gjelder omfattende planlegging, vil mengden av informasjon og svar som kommer inn gjerne variere. Ved hjelp av spørsmål som er utformet som et meningsskjema, kan mottakerens oppmerksomhet rettes mot spørsmål som er av særlig interesse å få bedre opplyst eller synspunkter til. Skjemaet strukturer svaret, som gjør det enklere å følge opp svarene. Med hjelp av et svarskjema kan man kalle inn til et informasjonsmøte og ev invitere til meningsutveksling. Svarskjema kan utformes slik at man kan få et mer nyansert bilde på deltakernes ståsted. Svarenes omfang og representativitet muliggjør vanligvis ingen generalisering av resultatet til å gjelde de berørtes mening. Det kan være nyttig å stille åpne spørsmål for å få beskrivende informasjon om deltakernes meninger og preferanser. Ofte ber man informantene om å oppgi navn og adresse for at man kan lokalisere svaret eller supplere informasjonen med tilleggsspørsmål. Med svarskjemaet kan man også samle inn deltakernes og innbyggernes meninger om planforslaget så lenge det er i prosess.

3. Annen undersøkende metode

Spørreundersøkelse

En spørreundersøkelse basert på flervalgsspørsmål og/eller åpne spørsmål kan gjennomføres når det er behov for generell og representativ informasjon om innbyggernes meninger.

En spørreundersøkelse kan deles ut til husholdninger i planens nedslagsfelt, postes til visse målgrupper, eller til tilfeldig utvalgte interessegrupper. I en spørreundersøkelse kan man bruke spørsmål med forhåndsdefinerte svaralternativer (ettvalg eller flervalg), og/eller åpne spørsmål. Man kan innhente informasjon om f.eks. informantenes vurdering av plansakens aktuelle situasjon (hvor mange, hvor mye, hvor ofte, hvor viktig) eller informasjon om informantenes meninger og påstander. På åpne spørsmål svarer man med egne ord. Her kan svarene avdekke helt nye synsvinkler. Spørreundersøkelser gjennomføres vanligvis anonymt, og kan f.eks. gjennomføres med representative utvalg. Representative utvalg er en gruppe som er valgt ut etter bestemte prinsipper, og resultatene en da får, skal kunne si noe om hele utvalget, for eksempel befolkningen et sted. Dette forutsetter også at svarprosenten er høy nok. En analyse av en spørreundersøkelse krever at man behersker statistiske metoder. Om man ikke har denne kompetansen selv, kan man bruke profesjonelle aktører for å gjennomføre spørreundersøkelsen.

Boks: Spørsmålsformulering
Spørsmålene skal være entydige, korte og tydelige. De skal ikke lede svarene. Ofte består spørsmålssettet av så vel åpne spørsmål som spørsmål med forhåndsdefinerte svaralternativer. Noen grunnregler for formulering av spørsmål:
Et godt spørsmål skal inneholde bare en mening.
Om ikke svarlisten dekker alle mulige alternativer, noe den sjelden gjør, bør det legges inn et alternativ der informantene kan kryss av for ”annet”, som ev. kan spesifiseres med ”hva”.
Meningsspørsmål kan deles inn i ulike skalaer.

Med åpne spørsmål kan man få nye og overraskende svar, fordi informanten kan forklare meningen med egne ord. Det gir resultatet et personlig og realistisk preg. Samtidig vil det ta mer tid å analysere og systematisere resultatene, noe som gir en mer ressurskrevende undersøkelse.
Test alltid spørsmålene på forhånd. Husk at spørsmålene ikke kan korrigeres i ettertid.

Spørreundersøkelser kan være egnet i flere typer saker, men kanskje spesielt i store og komplekse planer for områderegulering, og da i begynnelsesfasen, før politisk behandling. Det er spesielt to moment ved selve utformingen og analysen av svarmaterialet for spørreundersøkelser som man bør være oppmerksom på: gyldighet og pålitelighet. Måler man det man tror man måler? Kartlegger man selve kjernen i saken? Hvor presise er våre målinger? Et annet opplagt moment ved bruken av spørreundersøkelser er legitimering av plantiltak når svarprosenten er lav. I følge Statistisk Sentralbyrå ligger en normal svarprosent på spørreundersøkelser mellom 10 og 20 prosent. Andre aktuelle medvirkningsmetoder istedenfor spørreundersøkelser kan være intervjuer, fokusgrupper eller arbeidsgrupper.

Eksempel: Spørreundersøkelse i Hokksund i Øvre Eiker kommune for barn og unge

Nettundersøkelse

Elektronisk spørresystem forenkler registrering og bearbeidelse av svarene. Ulike internettapplikasjoner som er rettet mot innsamling av svar utvikles og sprer seg kjapt. En spørreundersøkelse kan også lett gjennomføres på internett.

På kommunens eller planleggerens egne hjemmesider kan man samle inn svar fra hele planprosessen. Et elektronisk skjema kan støtte bearbeidelsen av svarene. For innsamling av svar kan det også utvikles internettapplikasjoner, der den vurderende kan koble kan visualisere et tema med hjelp av kart. Et spørreskjema på nett gir besparinger når kostnader for materiale, porto og lagring av svarfaller bort. En stor mengde svar øker ikke kostnader nevneverdig, men forbedrer den statistiske representativiteten. Man kan også bearbeide åpne svar elektronisk vha. program som utvikles for analyse av kvalitativt materiale. Et problem er å nå og velge ut svarene etter som informasjon bare når ut til nettbrukere. Den beste måten å nå informanten på er pr e-post med en melding som er vedlagt spørreundersøkelsen. Det kan være vanskelig å nå den enkelte kommuneinnbygger pr e-post ettersom det ikke finnes noen allmenn e-post-registrering. Man kan isteden gjøre et tilfeldig utvalg. Undersøkelsens webardresse kan også distribueres via ulike instansers postlister eller websider om disse samtykker. Det kan også informeres om undersøkelsen i massemedia. Da bør webadressen være så enkel at man kan memorere den.

SWOT-analyse

Metoden er hentet fra næringslivet og referer til vurderinger om styrkene, svakhetene, mulighetene og truslene for et analysenivå. (SWOT står for **S**trenghts, **W**eaknesses, **O**pportunities, **T**hreats). SWOT-analysen har som mål å lage en diagnose basert på sterke og svake sider av en virksomhet, organisasjon eller en person samt hvilke mukligheter og trusler denne står overfor. SWOT-analysen starter med å definere en ønsket tilstand eller et mål. Deretter analyseres styrker, svakheter, muligheter og trusler (SWOT-verdier). Dernest må beslutningstakere avgjøre hvorvidt de er mulig å oppnå målene gitt de ulike SWOT-verdiene, Dersom målene blir vurdert som ikke oppnåelige, må målene defineres på nytt. Metoden kan egne seg best som en delmetode i en større medvirkningsprosess, der deltakerne bes å analysere en gitt plansituasjon etter skjemaet for SWOT. Metoden fungerer best dersom den gjennomføres i mindre grupper som rapporterer tilbake i plenum etter noen timer eller eventuelt dager med analyse av den gitte situasjonen. De ulike styrkene, svakhetene, mulighetene og truslene brukes så som handlings- og beslutningsgrunnlag i den videre planprosessen.

Stedsanalyse

En stedsanalyse er nyttig for å skaffe til veie kunnskap om historie og nåværende situasjonen på stedet. Stedsanalysen har stor egenverdi når den er basert på bred medvirkning, og skaper samtidig økt forståelse av stedets identitet, og befolkningens ønsker og behov for fremtiden.

En helhetlig stedsanalyse bygger både på en sosio-kulturell og en miljø-økonomisk tilnærming. En viktig hensikt med analysen er å få et vel forankret planleggingsgrunnlag som måler stedets karakter og identitet. En stedsanalyse kan fungere som et nyttig redskap dersom ideen om at befolkningen tar ansvar og har innsikt i sin egen fremtidige utvikling, legges inn som en føring for prosessen.

Den sosiokulturelle og kulturhistoriske delen av stedsanalysen anses som den delen hvor befolkningsdeltakelse står sentralt. I den sosiokulturelle delen ser man på hvilke forhold ulike aktører har til det samme stedet. En sosiokulturell stedsanalyse har et særskilt fokus på stedsbruk i praksis, på forskjellige stedsinteresser, og på hvordan disse spiller sammen.
En kulturhistorisk stedsanalyse er en kultur- og miljøbasert kreativ prosess som setter fokus på selve kulturhistorien til stedet. En stedsanalyse tar gjerne i bruk flere delmetoder for å få en bredest mulig vurdering og grunnlag for beslutninger om endringer. Den kan f.eks. kombineres med spørreundersøkelser, workshops, arbeidsgrupper osv.
Stedsanalyse kan brukes bredt f.eks. i samfunnsplanlegging, kommunal og regional arealplanlegging, kulturminne- og landskapsforvaltning, konsekvensutredninger og prosjektutvikling.

Stedsanalyse – eksempel: Stedsanalyseturneen, fra stedsanalyse til en ny oversiktsplan med vekt på borgerdialog, Sala kommune i Sverige

Hensikten med stedsanalyseturneen i Sala kommune i Sverige, var å generere dialog i planleggingen av sju småsteder gjennom fortid og nåtid, og å skape forståelse for stedenes identitet og deres fremtidige forutsetninger og behov. Stedsanalysen skal brukes for å utforme kommunens nye oversiktsplan, og gi bedre handlingsplaner for stedenes utvikling og fremme en helhetlig geografisk sammenheng mellom stedene.
Turneen startet våren 2010, og 7 steder på landsbygda i Sala kommune ble besøkt. Sala-konseptet er bygd på den norske stedsanalysemodellen og fremhever enkelhet, åpenhet, kreativitet og møtet med ulike aktører. Planlegger NN i Sala kommune betegner prosessen slik: ”Innenfor et tydelig opplegg og bl.a. et stormøte, som var preget av positiv glede, kjærlighet til bygdene og hygge, har dialog og samarbeid i den fysiske planleggingen blitt mulig.” Turneen har synliggjort verdien av bred kommunikasjon tidlig i planprosessen. Dialog med beboere, organisasjoner og næringslivet ble etablert, og en interesse for stedets utvikling ble vekket. Det har løftet fram en felles oppfatning og engasjement i befolkningen om mulighetene videre.
Kilde: Plan (SV) 3/2011, www.stedsutvikling.no, www.ra.no

Kulturhistorisk stedsanalysemetode (DIVE)

Kulturhistorisk stedsanalysemetode (DIVE) er en kulturmiljøanalyse for landskap, byer og steder. Analysen er en kreativ, kritisk og medvirkningsbasert arbeidsprosess, og kan brukes i samfunnsplanlegging, kommunal og regional arealplanlegging, kulturminne- og landskapsforvaltning, konsekvensutredninger, prosjektutvikling med mer.

Målet med DIVE er å bidra til at stedets kulturhistoriske kvaliteter og muligheter ivaretas og aktiveres som fellesgoder i stedsutviklingen. Gjennom fire, målrettede trinn omdannes historisk informasjon, fra passiv til operasjonell kunnskap. I løpet av prosessen belyses analyseområdets kulturhistoriske karakter, betydning, muligheter og handlingsrom, gjennom en serie av beskrivende, fortolkende, vurderende og aktiverende arbeidsledd.

Stedsanalyse med bruk av DIVE - eksempel fra Tyssedal i Hardanger

Stedsopplevelse
Stedsopplevelse er en narrativ metode som lar folk fortelle hvordan de opplever sin egen kommune eller bydel og hva slags endringer de ønsker gjennom ulike virkemidler som digitale fortellinger, tekst, bilder, sang, dans, osv. Metoden er i all hovedtrekk en analysemåte av fortid og nåtid, og for å fremme en felles identitets- og stedsforståelse.

Stedsopplevelse som metode egner seg spesielt godt for tverrsektorielle tema, da den kan være med på å gi geografisk sammenhengende informasjon om en kommune eller en bydel. Metoden er også spesielt egnet for å utvikle stolthet og identitetsfølelse blant lokalbefolkningen, og kan enkelt tilpasses for forskjellige alders- og målgrupper. Metoden har hittil kanskje spesielt blitt brukt for ungdom, og i samarbeid med lokale skoler.

Eksempel: Barn og unges medvirkning på Herøya, områdeplan, Porsgrunn kommune
I forbindelse med områderegulering i 2009 på Herøya i Porsgrunn kommune ble barn og unge definert som en spesielt viktig målgruppe og som «storforbrukere» av utearealer. En av medvirkningsprosessene som fulgte var stedsopplevelse for elever i 7. og 9. klassetrinn. Med inspirasjon fra prosjektet «Mitt moderne kulturminne» av Oslo kommune (som en del av Groruddalssatsingen) utviklet Porsgrunn kommune «Herøyaprosjektet» som ble delt inn i tre faser: 1) opplæring i arkitekthistorie og fotografering, 2) stedsopplevelse og oppgaveløsning, og til slutt 3) presentasjoner på folkemøter i forbindelse med høringsrunden, samt utstilling på det lokale biblioteket.
Kilde: www.fk.vf.no

Gyldighetstest
Landskap er på mange måter en sosial utforming som vi preger og verdsetter fra flere perspektiver - som ikke alltid overlapper. En gyldighetstest i landskapsanalysen kvalitetssikrer verdisettingen av landskapet og gir en forståelse av landskapet som er i overensstemmelse med lokalbefolkningen.

Hensikten med en gyldighetstest er å fastsette landskapskarakteren i fase tre av en landskapsanalyse. Det er viktig at landskapskarakteren blir både beskrevet og forstått slik at den kan fungere i en kommunal planprosess med bred medvirkning, og samtidig være grunnlag for beslutninger på regionalt nivå. For å vurdere om det er sammenfall mellom innbyggernes forståelse av landskapet og det som presenteres i analysen, anbefales det å gjennomføre en eller flere gyldighetstester underveis i arbeidet. En gyldighetstest kan i noen tilfeller føre til endringer i områdeinndelingen eller navnsettingen, eller det kan gis en redegjørelse eller begrunnelse for den valgte inndelingen. Dette vil gi økt legitimitet til de vurderinger som gjøres senere i prosessen.

Landskapsanalysen med gyldighetstest er grundig og noe ressurskrevende, men medvirkning gjennom spørreskjema er effektivt. Bruk av sosiale media kunne med fordel vært gjort også i startfasen av landskapsevalueringen, med bakgrunn i kravet til medvirkning i både registrerings- og analysefasen.

Eksempel: Gyldighetstest i landskapsanalyse, Lyngen kommune

4. Intervju

Et intervju er et ledd i en diskusjon som planlegges på forhånd. Til forskjell fra en undersøkelse gir et intervju dybdeinformasjon om menneskers meninger og bakenforliggende tanker, vurderinger og interesser.

Det må være en klar intensjon med et intervju. Hensikten med et intervju er ikke statistisk representativitet, men av kvalitativ betydning; Utredning av ulike synspunkter og motivasjoner, en dypere forståelse av et spørsmål etc.. Derfor kan antallet intervjuede være nokså lite. Intervjuobjektet kan utgjøre enkeltpersoner, nøkkelpersoner, tjenestemenn eller representanter fra ulike samarbeidsgrupper. Med et intervju kan man kartlegge mindre kjente emner og mange ”myke” spørsmål som tanker, betydninger, meninger og vurderinger som er vanskelig å fange opp i en spørreundersøkelse. Et intervju egner seg også for barn, eldre, personer med nedsatt funksjonsevne og etniske minoriteter som kan ha vanskeligheter med å fylle ut et svarskjema. Et intervju kan også fungere som støtte for bearbeidelse av motsetninger i en konfliktsituasjon.

I et strukturert intervju brukes flervalgspørsmål som for spørreundersøkelser. Telefonintervjuer er ofte av denne typen. I et temaintervju behandler man på forhånd et utvalg emner, men spørsmålenes eksakte form og rekkefølge utformes under intervjuenes forløp. I et åpnet intervju brukes ingen ferdige spørsmål. Et åpent intervju kalles også dybdeintervjuer. Samtidig som intervjutypene blir åpnere, reduserer intervjuerens ledende rolle i diskusjonen, mens betydningen av intervjuteknikk og kunnskap om temaet øker. I et gruppeintervju inviteres 4-8 intervjuobjekter inn til en gruppediskusjon på samme måte som for et temaintervju. Å høre andre meninger kan i beste fall lede til en mer helhetlig behandling av spørsmålene. De intervjuede kan også korrigere

hverandres svar. På den andre siden kan de mest høytrøstende i gruppen dominere diskusjonen. Med gruppediskusjon får man raskere og forhåpentligvis en stor mengde informasjon enn gjennom individuelle intervjuer.
Et intervju er et fleksibelt arrangement, siden spørsmål kan repeteres og presiseres. Antallet personer som nekter å være med i et intervju er i allmennhet lavt ettersom intervjuene kan motivere fram svar. Oppfølgingen av et intervju er tidkrevende. Spesielt analysen av materialet kan være arbeidskrevende. Gjennomføringen av intervju og tolkningen av materialet forutsetter at man behersker kvalitative forskningsmetoder. En slik analyse kan for eksempel være å hente ut elementer fra flere intervjuer for å konstruere mer avanserte fremtidsbilder som kan benyttes på seminar eller til annet analysearbeid. Intervjuer av enkeltinteresser og myndigheter kan planleggeren selv gjennomføre, men gruppe-, tema- og dybdeintervjuer kan overlates til mer profesjonelle på området å gjennomføre. Ved filming av et intervju kan intervjuet ha ulik nytteverdi.
Fokusgruppe, se kap 3.1 om bruk av fokusgrupper.

5. Høring og offentlig ettersyn av forslag til planprogram og plan

Alle forslag til planprogram og plan i regional eller kommunal planlegging skal sendes til høring og legges ut til offentlig ettersyn, jf. pbl §§ 4-1, 5-2, 8-3, 11-13, 11-14 og 12-9. Det gjelder også forslag til regional og kommunal planstrategi, jf. pbl §§ 7-2 og 10-1. Det følger av loven at berørte og interesserte skal ha muligheten til innsyn og å gi uttalelse - dette er demokratiets inngang til en bærekraftig samfunnsutvikling.
Hensikten med å varsle og sende plan på høring er at andre myndigheter og private berørte og interesserte kan bidra til bedre opplysning av saken. I planer med vesentlige virkninger for miljø og samfunn, f.eks. kommuneplanen, stilles det krav til at det utarbeides et planprogram som grunnlag for oppfølging av medvirkningen.
Planforslaget skal alltid være utlagt en viss tid og minimum seks uker, jf. § 5-2. Dette gjelder også forslag til planprogram og regional planstrategi, mens forslag til kommunal planstrategi skal gjøres offentlig minst 30 dager. Plandokumentene skal også være digitalt tilgjengelige. De offisielle plandokumentene i en plansak er planbeskrivelsen, planbestemmelser og plankartet i arealplaner. For å sikre en omforent fellesforståelse og aktuelt kunnskapsgrunnlag i planforslaget kan illustrasjoner, digitale temakart eller andre visuelle modeller nyttes for å understøtte og tilgjengeliggjøre planforslaget.

Når et planforslag er vedtatt lagt ut til høring og offentlig ettersyn, annonserer planmyndigheten at det kan ses på ett eller flere sentrale offentlige steder som rådhus, bibliotek, nærbutikk eller grendehus. For å sikre bredest mulig engasjement og bredde i interesserepresentasjon til medvirkningen kan det samtidig inviteres til åpne informasjonsmøter eller annet arrangement som trekker viktige målgrupper. Det gjelder særlig overordnet planlegging som berører det større kommunesamfunnet. Det må informeres om hvilke måter man kan gi synspunkter på og til hvilke frister. Ved bruk av f.eks. utstillingslokaler kan det være nyttig å

legge fram spørre- og innspillsskjema el. med postboks for å fange opp meninger og innspill på stedet. De som er direkte berørt av forslag til reguleringsplan, vil også få tilsendt planforslaget.

3 Metoder for dialog

I en dialog inviteres berørte og andre interesser til samspill og kommunikasjon med planleggeren og andre prosessdeltakere som f.eks. medeiere og beslutningstaker i prosessen. En dialogbasert deltakelse forutsetter klare rammer om bl.a. hva som kan påvirkes, hva som faller innenfor planleggers myndighet, realistiske budsjettrammer, og tilgang på lik og relevant informasjon. Dialog og debatt er særlig egnet i en forberedende fase, f.eks. når mål for planer og prinsipper for planløsningen skal defineres, men er også sentralt i planfasene fram til beslutningen skal tas. Dialogbaserte metoder kan bestå av en enkeltmetode, men for å sikre et inkluderende medvirkningsopplegg med bredest mulig tilfang på relevant meningsytring, kan det være nyttig å introdusere flere metoder. I enkelte plansituasjoner er ikke en åpen invitasjon til dialog tilstrekkelig for å få aktuelle berørte befolkningsgrupper på banen. Da kan f.eks. digitale dialog-løsninger være et virkemiddel som med sin umiddelbarhet og tilgjengelighet, kan styre og lete planprosessen, mer effektivt. Dette gjelder ikke minst mellom planlegger og grupper som ungdom, yngre etniske minoriteter og travle småbarnsforeldre.

I dette kapitlet presenteres følgende dialogbaserte medvirkningsmetoder:

1. Åpent møte/seminar/konferense

Arenaer for medvirkning der informasjon om planlegging kan diskuteres og debatteres åpent er vesentlig for å få fram flere synspunkter og en meningsfull ytringsutveksling på. Det kan skille mellom følgende informasjonsformer:

Åpent informasjonsmøte
En muntlig høring kan bestå av ulike høringsmøter eller informasjonsmøter som inviterer det brede lag av befolkningen eller en utvelgelse av enkeltinteresser på bakgrunn av aktuell hovedtema. Denne type arena egner seg for informasjonsutveksling, dialog, presentasjon og diskusjon av planforslag. Ofte er det slik at møter med mange deltakere krever en form for gruppearbeid for at planleggeren skal få mest mulig ut av møtet. Informasjonsmøter kan organiseres på ulike måter. Her er noen eksempler:

- Presentasjoner og kommentarer i plenum. Mulige ulemper: de modigste blir hørt, konflikter kan skjerpes, krever god prosessledelse. Mulige fordeler: krever ingen utstillingsmateriale eller logistikk av betydning.
- Åpent hus. Dialogbasert medvirkning: Diskusjon om detaljer, ofte i enerom. Mulige ulemper: deltakerne spiller ikke fram sine synspunkter, vanskelig å registrere eller systematisere muntlig respons. Mulige fordeler: konflikter hindrer ikke diskusjon, krever ikke prosessleder.

- Åpent hus. Basert på presentasjoner: Egner seg best til kartlegging og vurdering av utfordringer, samt innspill til mål og ideer. Denne formen sammenlikner alternativer og vurderinger av konsekvenser, skjer gjerne i plenum eller i mindre grupper. Mulig ulempe: Vanskelig å registrere muntlig respons. Mulig fordel: Fleksibel måte å organisere medvirkning på.
- Gruppearbeid. Dialog og samarbeid: Egner seg best for å kartlegge mulige problemområder, mål og ideer, se også del 4.

Arbeidsseminar med panel
På et enkelt arbeidsseminar kan man legge opp til fordypning innen et tema med hjelp av en innledning og en diskusjon. I en paneldiskusjon belyser deltakerne sine interesser gjennom korte innlegg og diskusjon. Seminar og paneldiskusjon er egnet for presentasjon, motivasjon og vurdering av ulike synspunkter. Denne formen vil ofte favorisere de taleføre. For å få andre grupper på banen kan det være nyttig å supplere med andre egnede teknikker og metoder.

Søkekonferanse
Søkekonferanse som metode må ikke forveksles med søkerkonferanse. Søkekonferanse som metode innebærer en systematisk planleggingsprosess som tar sikte på å tilrettelegge for ønsket utvikling. Metoden er særlig egnet for kompliserte og til dels uoversiktlige plansaker. Hensikten med metoden er at deltakerne selv tar ansvar for fremtiden og gjennomføringen av planene som kommer frem under konferansen. Søkekonferanser begynner med å diskutere fortiden til et sakskompleks, for å så i grupper diskutere en fremtidsutvikling, spesielt forventninger tilknyttet utfallet av prosessen. Forslagene prioriteres, og konkrete og forpliktende avtaler om oppfølging lages slik at alle parter kan jobbe videre med plansaken. Det er viktig at alle berørte parter er representert på søkekonferansen. Metoden egner seg spesielt i uoversiktlige og komplekse situasjoner med mange interesser. Metoden er intens, og planinstansen som er ansvarlig for gjennomføring må regne med mye forarbeid. Søkekonferanser kan brukes i lokalsamfunnsutvikling, by- og trafikkplanlegging, og i prosjektutvikling. Metoden åpner opp for involvering av alle typer interesser, og kan lett inkludere 50 til 100 personer. Det er viktig at kommunen klart og tydelig forplikter seg til å følge opp resultatene på lik linje med andre type innspill.
Kilde: Rapport fra søkekonferanse

Søkekonferanse - Eksempel: Vegvalg Tromsø, 2008. Prosjekt av Statens Vegvesen i samarbeid med Tromsø kommune og Troms fylkeskommune.
I den første delen av søkekonferansen begynte deltakerne med å snakke om nær fortid og sannsynlige scenarier for fremtiden, for til slutt å prøve å skissere et felles grunnlag for den videre samtalen. Etter dette ble deltakerne utfordret til å mene noe ut fra sitt forhold til transport i Tromsø. På bakgrunn av denne runden ble et fremtidsbilde av transport i Tromsø i 2033 utarbeidet, som deretter ble gjennomgått gruppevis for å finne løsninger på fremtidige transportbehov.

Dialogkonferanse

2. Mottaksarrangementer og oppsøkende virksomhet
I tilfeller der det kan være vanskelig å få grupper i tale, kan direkte og personlige henvendelser engasjere og gi umiddelbar kontakt og dialog. I andre fall er det snakk om å være lett tilgjengelig der folk er og fange opp ønsker og meninger på stedet. Det kan handle om å ta ”demokratiet” ut i området, ringe på døren og skape lokale muligheter for bidrag. Noen grupper har kommunikative barrierer, andre velger ikke å gå til åpne møter eller delta i særlige arrangementer, eller de føler seg ikke umiddelbart som del av det lokale demokratiet. Denne gruppe metoder tar sikte på å møte og involvere folk hvor de er. De oppsøkende metoder har sin tradisjon fra bolig-sosial innsats med inspirasjon fra empowerment-tilnærmingen(kilde) og amerikansk borgerrettighetsbevegelse som sprang ut på 60-tallet.

Åpent kontor/servicedag
I kontortiden legges det offisielt til rette for kontakt med publikum til et bestemt tidspunkt.

Informasjonskontor
For større by- og stedsutviklingsprosjekter kan det være nyttig å etablere et efet informasjonssted slik at de er lett å formidle informasjon om hva som skjer samtidig som befolkningen kan enkelt hente inn informasjon om pågående prosjekter og være i dialog om utviklingen.

Utstilling og stands

Informasjonsterminaler
Installering av frie informasjonsterminaler der folk ferdes og kommunikasjonen allerede lett pågår, kan være en publikumsvennlig måte å håndtere, illustrere og gjøre informasjon tilgjengelig på samtidig som man kan ta imot ideer. Åpne områder som et torg eller i et senter kan være gode rom for plassering av disse terminalene.

Møtebesøk

Et besøk i velforeningens eller annen organisasjons møte er en måte for kommunen å opprettholde kontakten med innbyggerne og organisasjonslivet. Prøv også å bli invitert til et foreningsbesøk i de ærend der det er viktig medkontakt og dialog, isteden for å invitere generelt til planleggerens møteaktivitet.

Organisasjonene inviterer gjerne kommunens representanter til sine møter og alminnelige arrangementer. Noen kommuner har lokale samarbeidsorgan der planleggeren virker som medlem eller ekspert. Slike arrangementer åpner opp for muligheten til gjensidig informasjonsutveksling og diskusjon.

I et medlemsmøte kan man behandle aktuelle plantema, ulike problemstillinger og utviklingsbehov innen et spesifikt område. Møtedeltakerne kan stille spørsmål til kommunerepresentanten og forklare eget ståsted. Et møtebesøk kan bidra til å gi en mer nyansert innsikt i en medlemsorganisasjons ståsted enn hva en diskusjon med bare lederen og sekretæren skulle gi. Det kan oppmuntre til kontinuitet i samarbeidet og medvirkningen om den videre planprosessen.

Organisasjonen kan igjen arrangere møter for allmennheten om aktuelle planprosesser. For planleggeren innebærer det en utmerket mulighet til å komme og orientere om planlegging og treffe flere enn de man vanligvis ville møte i egenregigerte møter.

Dør-til-dør-besøk

3. Planleggingsbefaring

Det kan være mye kunnskap å hente ved alminneliggjøring og formidling av plantiltak i uteområdene. Møter i det reelle planlandskapet med brukerne kan gi mer effektive og nyttige innspill i planprosessen enn det å legge til rette for et informasjonsmøte for de mer taleføre.

Gåtur/barnetråkk/ungdomstråkk

En gåtur eller planpromenade er en vandring til fots i planeleggingsområdet. I løpet av turen gjør man systematiske observasjoner og vurderinger av området. Metoden egner seg så vel i begynnelsen som på slutten av planleggingen.

Barnetråkk, som også kan legges til rette som et ungdomstråkk, er en metode for involvering av barn i planprosessen. Metoden er utviklet av Statens kartverk og Norsk Form og er tilpasset planarbeidet i norske kommuner. Den tar sikte på å få informasjon fra

barn om bruken av leke- og oppholdsarealer og ruter som brukes. Informasjon registreres og framstilles ved hjelp av digitale kart. Det er blitt utarbeidet både manuelle og digitale måter å registrere arealbruk på.

Registreringer kan omfatte fritids- og skoleveier, herunder steder de liker og misliker, steder som oppleves skumle, og steder som er populære. Dette kan være alt fra uregulerte lekeplasser til selve skoleveien. Barne- og ungdomstråkk er spesielt egnet som metode i større områdereguleringer eller ved mindre plansaker som omfatter populære områder hvor barn og unge leker og ferdes. Dette kan være alt fra trafikksikkerhetsplaner, arealplaner, idrettsplaner, endringer i kommunesentra, og planer for fritidstilbud. Utfordringene i forhold til metoden ligger i ressursbruk og selvstendigheten til barna.

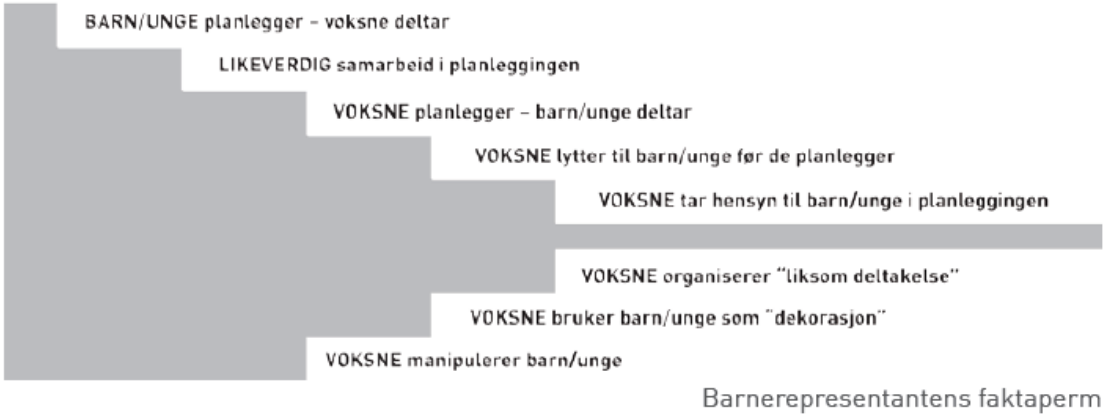

Figur 2: Medvirkningstrapp for barn og unge. Barnetråkk ligger på trinnene «Voksne lytter til barn/unge før de planlegger» og «Voksne planlegger – unge og barn deltar.»
Kilde: Veileder om barnetråkk. Norsk Form (2010)

Sykkeltråkk
Sykkeltråkk er en variant av ovennevnte deltakelsesformer, men er særlig egnet for befare større utviklingsområde med flere planleggingspunkter underveis.

Rullestoltråkk/trilling

Fotografering
Bilder har den tilleggseffekt at den kan fange inn stemninger og visjoner mer presist enn kommunikasjon kun ved bruk av ord. Hoveddelen av all formidling rundt et utviklingsprosjekt skjer i skriftlig form. En del mennesker har begrensede leseferdigheter. Det er derfor en god ide å tenke over hvordan et prosjekt kan visualiseres. Det kan gjøres på utrolig mange måter. Visualisering kan benyttes både til å formidle ulike initiativ, men kan også benyttes som dialog og samarbeidsverktøy i møter. Styrken ved denne typen formidling er at de kan settes opp på steder der folk ferdes.

4. Visualiseringsverktøy

Digitale planverktøy - med mulighet for integrert sosial medie-løsning
Plan- og bygningsloven krever at planprosessen er digitalt framstilt, jf pbl § 5-2. Digitale planverktøy gir oversikt over innspill, relevante tema, analyser og annen planrelevant informasjon. Med bruk av nettbasert geografiske informasjonssystem åpnes og effektiviseres arealplanprosesser på en ny måte enn tidligere. Flere og flere informasjons- og dialogbaserte deltakelsesmetoder finnes i digital form som digitale undersøkelser, svarformer og diskusjonsfora. Dette området er under rask utvikling, og dagens planvertøyer er relativt billige og kan med rett kompetanse, være nokså enkle i oppsetting og moderering. En fordel med planverktøyene er at de fornekler prosessen ved enkel sortering og analyse av data fra et stort utvalg prosessdeltakere. For deltakerne er prosessene nokså tilgjengelige, fordi de kan gi umiddelbar innsyn i prosessen uavhengig av tid og sted. Digitale planverktøy har den fordelen at de tillater deltakerne å lese og svare på andres uttalelser, samtidig som de presenterer sine egne. Slike verktøy kan også virke ekskluderende på de som ikke har tilgang til internett eller sosiale medier. De kan f.eks. tiltrekke ”vokale minoriteter” heller enn de antatt mer berørte gruppene. I tillegg til stasjonær formidling kan digitale planverktøy brukes mot ulike mobile enheter for pc, nettbrett og smarttelefon.

Digitale planverktøy. Eksempel - Digital plandialog
Digital plandialog er et nettbasert geografisk informasjonsverktøy som kan brukes i offentlige planprosesser. Metoden tar utgangspunkt i kommunens kartsystem og sak- eller arkivsystem, og integrerer plan- og temadata som støtte i planprosessen.

Verktøyet gir innsyn i all relevant informasjon knyttet til arealplanlegging via kommunens nettside. Digital plandialog kan gi oppdatert informasjon om følgende:

- Alle vedtatte arealplaner i kommunen.
- Status i alle pågående arealplanprosesser i kommunen med mulighet for å sende uttalelser direkte via nettsiden.
- Tilgang til alle saksdokumenter i en konkret sak sammen med temalag, inkludert flyfoto og 3D.

Digitale nettverktøyer brukes mot ulike sosiale medier som smarttelefon og nettbrett. På den måten styrker vektøyet kommunikasjon i planprosessen på en visuell, dynamisk og effektiv måte.

Eksempel: 12-kommunesamarbeidet i Vestfold (12k)

12k-samarbeidet har utviklet en selvbetjeningsløsning som gir mulighet for innsyn, medvirkning og dialog om kommunenes plansaksprosesser via kommunenes hjemmesider, med utgangspunkt i nettbasert GIS for arealprosesser. Styret i 12k har opprettet et fagnettverk for digital plandialog som har fokus på kvalitet, harmonisering og videreutvikling av dialogverktøyet for kommunene. Nettverket har som hensikt å bidra til utveksling av erfaringer, beste praksis, kunnskap og kompetanse innen medvirkningsområdet.
Kilde: 12-kommunesamarbeidet i Vestfold

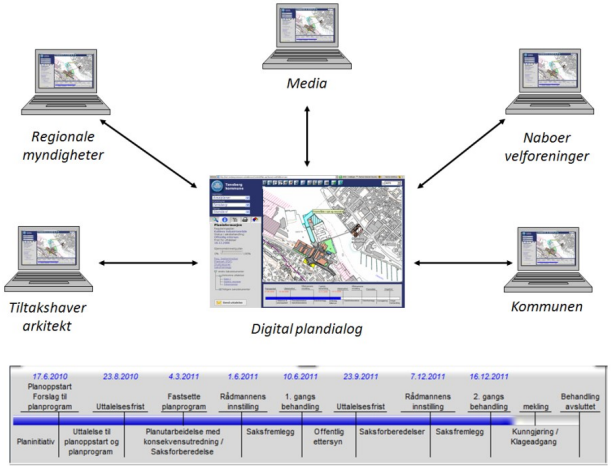

Eksempel: Mobil plattform på nettbrett gir utvidet tilgang og bruk i Fitjar kommune

Sosiale medier

Sosiale medier som blogger, internettforum og webplasser, kan gi muligheter for masseinteraksjon og styrket tilgang til planprosessen.

Sosiale medier er nettbaserte arbeidsmåter eller kommunikasjonsformer, og kan integreres i allerede eksisterende strukturer i planprosessen for at flere innbyggere kan få muligheten til å delta. Sosiale medier gjør at prosessen er tilgjengelig og de kan gis innspill uavhengig av tid og sted.

Digitale fortellinger

Digitale fortellinger er en kreativ metode for korte, personlige multimediefortellinger. Fortellingene varer ofte ikke mer enn et par minutter, og består vanligvis av en personlig historie eller appell av noe slag. Digitale fortellinger kan være en spesiell egnet måte å få ungdom som er interessert i multimediale verktøy, i tale på. Metoden forutsetter at fortellingene blir filmet og redigert på deltakernes premisser, og at temaet kan favne bredt. Metoden er spesielt velegnet for prosjekter hvor det er viktig å utvikle identitet, som stedsidentitet, og å få frem det kreative hos enkeltindivider. Metoden egner seg dårlig for plansaker med korte frister, klare avgrensninger og prioriteringer. Metoden kan derimot fortelle planleggere noe viktig om endringer i samfunnet og om byutvikling. Det er viktig at planmyndigheten legger opp til en god plan for formidling av de digitale fortellingene slik at flest mulig i lokalmiljøet får anledning til å se dem.

Eksempel: Norsk Kulturråd: Digitalt fortalt.

Prosjektet baserer seg på personlige fortellinger knyttet til kulturarv. Norsk Kulturråd oppfordrer borgerne til å legge ut spennende, oppsiktsvekkende, engasjerende, vanskelige, morsomme eller avslørende fortellinger om kulturarv. Flere tusen fortellinger fra hele Norge er lagt ut siden starten i 2009.
Kilde: http://www.digitaltfortalt.no/

Mentale og kognitive kart

Kartregistreringer som viser deltakernes innspill til en plan er en metode for å få bestemte grupper til å vurdere steder ut fra hvordan de *oppfatter* stedene; Hvorvidt f.eks. steder er trivelige, trygge, skumle, spennende, osv. Man kan enten bruke et ferdig kart som er renset for alle uvesentligheter, og som tydelig viser det man studerer. Hus, gater, grøntområder bør komme tydelig fram. På kartet kan deltakerne skrive inn ett antall symboler, positive med rødt og negative med blått for vakre/stygge hus, trivelige/skumle plasser, plasser der jeg treffer venner eller der utrivelige mennesker samles. Deltakerne kan også tegne egne kart. Da er det viktig at det

ikke fokuseres på å tegne så fint som mulig. Dette er en arbeidsform som er særlig egnet for barn og unge, og til at kvinner og menn føler seg likverdige deltakere da det å tegne kart kan være enklere enn å snakke i forsamlinger.
Eksempel Veitvet-Sletteløkka, bydel Bjerke, Oslo kommune - Stedsanalyse, inkl. kartleggingsteknikker

Kultur for lokal deltakelse og engasjement

I lokalutviklingen kan kultur som strategi og arena være en viktig tilnærming for å nå grupper som sjelden deltar aktivt i planprosesser. Kulturarrangementer i kombinasjon med f.eks. formidling og invitasjon til deltakelse i den lokale utviklingen, kan være en målrettet måte å etablere kontakt og innlede til dialog med mange ulike grupper.
I enkelte områder i et Norge som er stadig mer kulturelt mangfoldig kan vi erfare vi at det er noen egenskaper som dominerer eller skiller oss mer enn at de forener oss – etnisitet, alder, kjønn, arbeidssituasjon, mv. Det er imidlertid enda flere forhold som forener oss som mennesker. Det er viktig å skape trygge hverdagsrammer og oppvekstvilkår for de unge. Det er samtidig viktig for fellesskapet i et område å vise det frem og oppleve respekt tilbake fra omgivelsene. Det kan være mange forskjellige kulturelle møteplasser innen et område eksempelvis musikk, dans, mat og håndarbeid, som kan bidra til å styrke fellesskapet og stedsidentiteten blant beboerne. Tiltak som er innrettet for å styrke bruken av slike fellesarenaer, gir stolthet blant beboerne til området og trekker fram nye tradisjoner som kan gi grobunn for gode oppvektstvilkår i et område.
Beboerne er ”hverdagsekspertene” på det å bo i området. For å styrke utviklingen i slike områder så gjelder både bredt engasjement og ledelse, det at befolkning og fageksperter kan spille på lag med hverandre for å finne den gode løsningen.

a) Kunst som arena
En kunstnerisk tilnærming i en planprosess er en velegnet form for å få befolknings eierskap til ideer og forslag av fysisk og sosial karakter i et nærområde.

b) Idretten som arena
Idretten kan fungere som en ramme på tvers av en rekke ulikheter og kan knytte bånd der ulikhetene er store. Idretten gir ikke bare mosjon og positivt omdømme. Idrett, mosjon og turneringer kan være en arena der deltakere kan oppleve anerkjennelse, som de kanskje ikke får andre steder. Idretten kan være en god måte å komme i kontakt med unge på, også de som ikke er medlem av noen idrettsforening. Ikke minst finnes det eksempler på at idrett kan være støtte for sosialt utsatte grupper og identitetsfremmende for et område.

Idrett – Eksempel: Oslo kommune, Alna-skolens rolle i områderegulering av Furusets senter

I et område hvor vel halvparten av befolkningen har bakgrunn fra ca. 140 ulike nasjoner, har Alnaskolen vært en viktig drivkraft, et talerør og en partner i den lokale utviklingen. Alnaskolen ble opprettet i 2008, og er en kompetansebygger innen ledelse i ungdomsmiljøene på Furuset. Skolen fokuserer på allidrett, og drives av Furuset Idrettsforening, med støtte fra blant andre Bydel Alna. Alnaskolen er en sentral aktør innen arbeid med ungdom med minoritetsbakgrunn – og har flere tiltak for ungdom i et av Norges mest flerkulturelle områder. Alnaskolen har arbeidet aktivt med å inkludere lokalbefolkningen i en mer klimaeffektiv byutvikling. Dette har styrket relasjonen mellom befolkningen og myndighetene, og bidratt til økt engasjement. Som en forberedelse til utvikling av planprogrammet, ble det gjennomført ulike medvirkningsopplegg med vekt på formidling og dialog på tvers av generasjoner og etnisitet.
Kilde: http://www.husbanken.no/omradeloft/prosjektkatalog/alnaskolen/ ; allidrett@furusetif.no; http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/; http://www.ungiforum.no/start.html

5. Arbeidsverksteder/-grupper

Deltakende læringsmetode ”Participatory Learning and Action”

Deltakende læring og handling er en enkel, intuitiv og visuell samarbeidsmetode. Den er utviklet med tanke på å skape en likeverdig dialog og samhandling mellom deltagere og fagfolk, der deltakerne gis stor innflytelse.

En metode for deltakende læring ”Participatory Learning and Action” (PLA-metoden) er et diskusjonsverktøy som brukes for å utvikle lokalbefolkningens muligheter til å dele, samle inn og analysere egen livssituasjon. Metoden bygger på ideen om at menneskers egen kapasitet til å tenke og forstå en situasjon er de beste verktøyene for å få i gang aktiv medvirkning og deltakelse. PLA anvendes ofte for å støtte opp under deltakernes evne til å vurdere egne livsvilkår i fremtiden, og se på muligheter til å forbedre dem. I denne metoden brukes det mye visuelle virkemidler for å fremme innsikt i plansaken, eller for å tilrettelegge dialogen for deltakere med svakere skrive- og leseferdigheter.

PLA-metoden egner seg til å hente ut mye informasjon om lokale forhold på begrenset tid. Siden metoden er visuell, bidrar til at alle ser og skjønner hva som sies, samtidig som de til enhver tid kan se hva man er blitt enige om. Erfaringene med metoden har vist at selve medvirkningsprosessen virker mobiliserende. Det at folk inviteres inn i prosessen og får delta underveis er mobiliserende i seg selv, fordi folk ser betydningen av at de er der, og tillegg har de noe å bidra med. Metoden er spesielt egnet for kartlegging og planlegging i utviklings- og nærmiljøarbeid.
Kilde: Ung input www.vaf.no og Forandringsfabrikken

Diversity Icebreaker
Diversity Icebreaker (DI) er et kommunikasjons- og prosessverktøy som fokuserer på samhandlingsmønstre mellom mennesker og grupper av mennesker. I DI fyller deltakerne ut et spørreskjema som skårer personer etter tre farger. Det lages grupper som tydeliggjør egenskapene til de personene som har en sterk preferanse for Rød, Blå eller Grønn. Dette deles mellom gruppene med mye latter og humor som gjør at det skapes et klima for gjensidig anerkjennelse og positivt samspill. Forskjelligheten fremstår som en styrke, og nysgjerrighet, dialog og tillit overfor den andres perspektiv blir en norm i seminaret.

DI-metoden er dialogfremmende, og kan med hell brukes i plansituasjoner hvor tillitskapende og relasjonsbyggende arbeid er spesielt viktig. Videre gjøres det tydelig for deltakerne at de ulike perspektivene er verdifulle og bør søkes integrert i en endelig løsning. DI kan være spesielt egnet i de innledende fasene i en plansak som krever intens og god samhandling fra en relativt liten gruppe. Den brukes oftest i grupper på 15 - 40 personer, men kan også brukes i grupper opp mot 200 personer. Metoden er godt egnet for grupper med ulik bakgrunn.

DI er en uformell metode når den brukes til å skape et bedre klima for dialog. Den kan også brukes som en metode fot å styre kreative problemløsninger med ensfargede og flerfargede grupper i åpne og lukkende prosesser.

Eksempel fra Bydel Bjerke, Veitvet Sletteløkka
Koordinator ved Stikk Innom senteret tok kontakt med Stiftelsen Mangfold i arbeidslivet (MiA) for å drøfte hvordan hun kunne få i stand en dialog mellom forskjellige organisasjoner og frivillige i området om utvikling av nærområdet, og det ble enighet om å prøve verktøyet Diversity Icebreaker (DI).
Koordinatoren tok kontakt med idrettsforeninger, dansegrupper, pensjonistforeninger og andre lokale foreninger for å invitere til en DI-sesjon, og Human Factors bidro også med sine konsulenter i prosessen.

En full buss reiste av gårde til Hotell 33 tidlig en søndag morgen, og koordinatoren holdt en kort innledning om hvordan dagen skulle forløpe. Deretter ble deltakerne plassert rundt småbord, og kom raskt i gang med å fylle ut DI-skjemaene. Det ble en god prosess, etterfulgt av en dialog der deltakerne fra de ulike foreningene ble bedre kjent med hverandre og hva de sto for, og

resultatet ble at de kom opp med flere forslag til samarbeid på tvers, og hvordan ett tiltak for eksempel kunne brukes av flere, for eksempel samarbeid mellom innvandrerforeningene og pensjonistforeningen knyttet til drift av den lokale cafeen, som sto i fare for å måtte legges ned.
Kilde: Human Factors AS

Fokusgrupper
En fokusgruppe er en intervjugruppe hvor man fokuserer på et bestemt tema og vektlegger betydningen av diskusjonen.
Fokusgrupper er en metode som setter dialog i sentrum. Ideen er å samle sammen en liten gruppe (7-12 representanter fra ulike interessegrupper) til diskusjon om et avgrenset og på forhånd definert tema. Lederen presenterer temaet, oppmuntrer deltakerne til å kommunisere og notere det som kommer opp i diskusjonen. Samtaler i fokusgrupper varer vanligvis kun et par timer, men kan også brukes serielt. Målet er å dele informasjon og erfaringer, og finne nye synsvinkler.

På lignende måte som spørreundersøkelser kan fokusgrupper være særlig egnet som metode i store og komplekse planer for områderegulering, og da i begynnelsesfasen, før politisk behandling. Graden av vellykkethet avhenger i stor grad av dem som styrer diskusjonene, og kommunen bør derfor investere i gode prosessledere. Metoden er spesielt egnet for plansituasjoner hvor det er viktig å avdekke latente holdninger og meninger, måle kunnskapsnivåer, og for å kartlegge målgrupper og deres holdninger. Fokusgrupper har tradisjonelt blitt brukt i forbindelse med markedsundersøkelser, men har nå også fått innpass i forvaltningen og i samarbeidsprosjekt mellom forvaltning og private aktører. Fokusgrupper som metode egner seg best for å få et overblikk over ideer og forestillinger i en bestemt målgruppe, men er mindre egnet som metode for dialog og deltakelse i bred forstand.

Idemyldring
Idemyldring har blitt en populær måte å fange opp alternative og kreative løsninger til et bestemt problem. Osborn, som er faren til idemyldring, mente at det viktige i en idedugnad var å konsentrere seg om kvantitet og de å holde tilbake kritikk eller evaluering av de foreslåtte løsningene mens idemyldringen pågår. I tillegg er to andre prinsipper særlig viktige: de å tenke «utenfor boksen» og de å kombinere foreslåtte løsninger slik at sluttresultatet kan bli til noe enda bedre.

Anvendelsesområder og karakteristikker: idemyldring som metode for medvirkning er sannsynligvis mest vellykket hvis den brukes i relativt homogene grupper og/eller i grupper som kjenner både hverandre og problemstillingen fra før. Metoden er kanskje mest vellykket når den sees på som visjonsbygging. Det har blitt stilt spørsmålstegn ved hvorvidt kreativiteten faktisk øker i slike sammenhenger, og mye av suksessen av idemyldringer vil nok avhenge på atmosfæren for idedugnaden – er det en preget av konkurranse eller samarbeid?

Kreativ problemløsning
Kreativ problemløsning (KPL-metoden) er en videreføring av idemyldring, med særlig fokus på et spesifikt problem som trenger å løses. Metoden er lagt opp etter et trinnvist system:

I. Utgangspunkt i det aktuelle problemet
II. Jakt på fakta
III. Svar på spørsmålet: Finnes det relaterte problem?
IV. Bollplank med ideer
V. Svar på spørsmålet: Hva kan løsningene være?
VI. Søk konsensus for en gitt løsning
VII. Utforme en plan

KPL-metoden kan legges til rette for alle aldersgrupper og sosiale lag, og er sånn sett en takknemlig og enkel metode å jobbe etter. Det er imidlertid viktig å sørge for tilstrekkelig forarbeid slik at de som møtes kan være enige i at en gitt problemstilling eksisterer og oppnå enighet om å søke løsninger på problemet.

Arbeidsbokmetoden
Arbeidsbokmetoden (AB-metoden) er en metode som er spesielt utviklet for å involvere et potensielt stort antall innbyggere i en tidlig fase av en plansak. Som oftest så deles metoden inn i to deler som hver har sin egen arbeidsbok.
AB1 danner diskusjonsgrunnlaget i første faste av planprosessen. Aktører i lokalsamfunnet lager diskusjonstemaer etter samtaler. Disse samtalene er ofte gjennomført av en nøytral redaktør som så redigerer samtalene og kategoriserer de forskjellige temaene. Etter at denne delen av arbeidet er godkjent av kommunen, deles arbeidsboken ut til alle de som skal delta medvirkningsprosessen, som i sin tur deler seg inn i arbeidsgrupper. AB2 danner beslutningsgrunnlaget i den andre fasen, og inneholder alle forslag som arbeidsgruppene har kommet med. Etter dette skal planleggeren legge ved sine kommentarer før AB2 sendes tilbake til de som har deltatt i medvirkningsprosessen. AB-metoden lar en planlegger tilrettelegge for svært mange deltakere, noe som oppleves som positivt. Metoden er også fleksibel i hva sluttresultatet vil være, enten det er en konkret prosjektering eller noe mer overgripende og generelt. En mulig ulempe ved metoden er at den ikke automatisk legger opp til noe særlig kontakt mellom de som medvirker og selve planleggeren, og dermed kan kommunen virke «fjern» i møtet med den enkelte.

Anerkjennende undersøkelser
Anerkjennende undersøkelse (AU), også kalt ”Appreciative Inquiry”, er en løsningsfokusert metode som er spesielt egnet til utvikling av samhandlingsformer basert på erfaringer som innbyggerne har. AU er hittil først og fremst brukt som et organisasjonsutviklings- og ledelsesverktøy, men den har også fått innpass i offentlige plansaker, spesielt i anglosaksiske land. AU fokuserer på å få frem det beste i individer, grupper og lag gjennom å sette søkelyset på det som fungerer i en gitt kontekst (gruppe, lag, bydel osv). Fokuset er derfor i utgangspunktet løsningsorientert heller enn problemorientert. Spørsmålene er formulert slik at informantene blir oppmuntret til å dele av sin egen livserfaring på måter som gjør det mulig å formulere fremtidige løsninger. Diskusjonene dreier gjerne rundt hva som fungerer i det lokale miljøet. Prosessen kan begynne med en liten kjernegruppe som gjennom diskusjoner formulerer spørsmål som deretter blir besvart av en større gruppe interesser.

AU kan brukes ofte brukes for å avdekke hva innbyggerne liker med et spesielt område eller et plantema, som for eksempel sitt eget nabolag. Sånn sett kan metoden være velegnet for tverrsektorielle tema eller for områdereguleringer. AU er en verdibasert metode som setter anerkjennelse og lytting i høysetet. Metoden kan egne seg i betente eller konfliktfylte plansaker, samt i situasjoner der det er viktig å bygge langsiktige relasjoner. En utfordring med metoden er at den kan bli dominert av sterke interesser, men med god prosessledelse kan dette forebygges. Andre ulemper kan være at konflikter blir undervurdert bare for å komme fram på et senere, og at misfornøyde mennesker kan trekke seg. Metoden forutsetter også et minimum av felles forståelse for et problem- eller plankompleks.
Kilde: «Effekt av organisasjonsutviklingsverktøyet Appreciative Inquiry.» Kunnskapssenteret (2010).

Åpent forum
Åpent forum (ÅF) eller den såkalte ”open space”-metoden, ble utviklet av Harrison Owen som en slags konferansemetode der det ikke ble holdt foredrag. Dette er en metode for å organisere diskusjoner rundt et løst definert tema, for eksempel «livskvalitet i nabolaget». Deltakerne identifiserer selv et problem eller undertema som de ønsker å diskutere, og velger selv om de ønsker å lede diskusjonen. Fokus er på «vi» heller enn «jeg» eller «oss». Alle velger der etter fritt en gruppe de ønsker å delta i. ÅF arrangement varer vanligvis èn dag. Alle vellykkede ÅF-arrangement ender opp med et sett klare prioriteringer og allmenn enighet om nødvendige og ønskelige tiltak i en planprosess.

ÅF er spesielt egnet for større grupper med opptil flere hundre deltakere, men fungerer også med mindre grupper. Prosessen i seg selv er ekstremt fleksibel og oppmuntrer til kreativitet. Metoden er derfor spesielt egnet for plansaker hvor kreativitet er viktig, hvor store og sammensatte grupper møtes, for planprosesser der relasjonsbyggende virksomhet er viktig, og for prosesser der man ønsker å dempe et høyt konfliktnivå. Open space egner seg godt for tverrsektorielle tema og for strategiutvikling på et overordnet

nivå. Det er viktig å påpeke at planmyndigheten må være villig til å implementere det som måtte komme ut av arrangementet, da sluttresultatet blir diktert av diskusjonene til deltakerne og de prioriteringene de selv gjør i plenum. En lignende metode hvor planmyndigheten står friere i forhold til resultatene er dialogkafe (såkalt world cafe).

Åpent forum - eksempel: Nasjonal transportplan gir muligheter - Bystrategi Region Sør, hvordan realisere bypakker?

Kafèdialog

Kafedialog eller også kalt kafèseminar og verdenskafè, er et nyttig verktøy for å få frem flest mulige ideer på bordet ved å la små grupper på 4 til 6 personer samtale rundt bestemte tema. Det er i prinsippet ingen grense for hvor mange grupper som kan diskutere samtidig. Kafedialog går ut på at hver gruppe setter seg ned ved et rundt bord, med store papirark som dekker bordet. Spørsmålene, som er blitt laget på forhånd, er gjerne litt forskjellige for hvert bord, men sentrerer rundt det samme hovedtemaet. Deltakerne skal skrive ned sine meninger og ideer fra diskusjonen rett på bordet, og man roterer grupper og bord hver halve time. En person, kafeverten, blir igjen ved hvert bord for å kunne oppsummere de tidligere diskusjonene til de nye deltakerne rundt bordet, samtidig som denne verten også oppsummerer diskusjonene i plenum på slutten av arrangementet.

Kafedialogen er en uformell prosess som setter fokus på den hyggelige samtalen og idegenerering. Spørsmålene og hvordan de er formulert (åpne, positive) bestemmer i stor grad hvorvidt metoden er vellykket eller ikke. Ut fra plansakens karakter, og temawets kompleksitet kan det være aktuelt å avholde en serie med kafedialoger for å oppnå best resultat. Kafedialogen er egnet for plansaker hvor det er viktig å inkludere innbyggere med forskjellig bakgrunn, og hvor den gode samtalen har en egenverdi. Verktøyet egner seg i liten grad som beslutningsmetode for detaljerte planer.

Kafedialog - Eksempel: Sandnes kommune – revidert kommuneplan

Plansmie

En plansmie, også kalt et planverksted eller en «charrette», er en intensiv metode for stedsutvikling som bringer sammen deltakere med forskjellig bakgrunn og interesser for å lage en helhetlig og gjennomførbar plan innen avgrensede områder i lokalsamfunnet. Ideelt sett skal alle relevante aktører være representert. Arbeidet ledes av en styringsgruppe som er sammensatt av oppdragsgivere og representanter pekt ut av lokalforvaltningen. Interesser så som lokale lag og frivillige organisasjoner, utbyggere og fagfolk, inviteres til å delta, mens det er styringsgruppen som løpende tar avgjørelser basert på forslag fra interessentene og fagfolk. Mens plansmien foregår skisserer disse designløsninger. Det er normalt at en plansmie varer fra en uke til en måned.

En plansmie er en morsom og kreativ, men også arbeidskrevende metode. Den egner seg kanskje spesielt for områder som arkitektonisk eller på andre måter er både viktige og utfordrende for lokalsamfunnet. Dette gir i så måte grunnlag for at plansmien kan være en effektiv metode å forhindre konflikter som ellers kan blusse opp på grunn av manglende innsyn eller deltakelse i omfattende byutviklingsprosesser. I tillegg gir plansmien anledning for både lokalforvaltningen og fagfolk til å gå igjennom en større andel ideer og forslag på kort tid enn det som er vanlig i slike stedsutviklingsprosesser ellers. En plansmie krever gode forberedelser, nøye planlegging, og profesjonell og upartisk prosessledelse. Det er avgjørende for sluttresultatet og avgjørelsene til styringsgruppen, at prosessen respekteres.

Lokal teater og fortelling

Fortellinger er egnet måte å formidle og styrke dialogen på mellom deltakere i en planprosess. Mennesker lytter til fortellinger, fordi det skaper gjenkjenning hos den enkelte – de opplever og føler gjerne med fortellingen – og fortelleren. Derfor kan fortellinger formidle erfaringer og visjoner på en annen måte enn tradisjonelle planer og opplegg for medvirkning. Lokale fortellinger kan også bidra til å styrke områdeidentitet og skape forandring. Det å fortelle historier er et kraftfullt kommunikasjonsredskap, fordi det kan formidle komplekse problemstillinger på en enkel måte. Det er også en enkel og demokratisk deltakerform, fordi alle kan fortelle historier.

Forskning viser at vi lytter og husker bedre når vi hører historier. Historier skaper ofte resonans hos oss – dvs. de vekker følelser og aktiverer våre erfaringer. Dermed styrker de muligheten for en tettere dialog. Fortellinger kan supplere andre metoder i steds- og byutviklingen.

”Planning for Real”

”Planning for Real” er en metode som går ut på å lage forskjellige 3D-modeller av hele lokalsamfunn som deltakerne så får prioritere imellom, gjennom markeringer med fysiske gjenstander. Deretter vil deltakerne utvikle en oppfølgingsplan som planmyndigheten er bundet til å følge. Prioriteringene av samfunnsmodellene skjer ofte langs en tidsakse fra hasteinngrep til mer langsiktige planer for et bestemt område.

Reell planlegging krever mye forarbeid, og en eller flere profesjonelle prosessledere. En stor del av forarbeidet består i å bygge de fysiske modellene som skal representere lokalsamfunnet, noe som betyr mye arbeid, men også et demokratisk fortrinn da metoden krever lite muntlig kommunikasjon og premierer derfor ikke de taleføre, voksne eller de som snakker flytende norsk. Metoden egner

seg kanskje spesielt for større områdereguleringer og viktige byutviklingsplaner der det går mye prestisje og konflikt i sakene. Metoden ble opprinnelig utviklet av briten Tony Gibson.
Kilde: http://www.planningforreal.org.uk/

6. Fremtidsmetoder

Med utspring i fremtidsstudiemetodikken, ”forsight”, som ble utviklet på 70-tallet av den østerriksk-jødiske forfatter og journalist, Robert Jungk, har fremtids- og scenariometoder vært et viktig innslag i norsk metodeutvikling de siste tiårene. Fremtidsteknikken er et mangfoldig område og har som hensikt å fremme sosial endring og innovasjon nedenfra. Noen eksempler på varianter av denne metoden:

Fremtidsverksted

I et fremtidsverksted bearbeider deltakerne muntlig det planlagte objektet. Et fremtidsverksted er nyttig for identifisering av problem, kartlegging av mål etc. og vurdering av nye ideer.

Fremtidsverksted bygger på et ønske om å forandre kursen for det man bedømmer er en uønsket utvikling for en kommune eller bydel og der deltakerne bearbeider planforslaget muntlig. Med utgangspunkt i egne erfaringer skaper de konkrete fremtidsbilder. Fokuset ligger hovedsakelig på visjonsbygging, men har også elementer av kritisk analyse (spesielt i begynnelsen) og fokus på ideer for virkeliggjøring av visjoner (mot slutten av medvirkningsprosessen). Det er vanlig at et fremtidsverksted løper over en hel arbeidsdag. Formålet med fremtidsverksteder er hovedsakelig å søke aksept, ideer, lokalkunnskap og, ikke minst, handlekraft i lokalbefolkningen for nødvendige endringer. Metoden egner seg for identifisering av utfordringer, kartlegging av mål og vurdering av nye ideer.

Bruk av fremtidsverksted passer for en forholdsvis liten gruppe, ca. 20 personer. Metoden kan også legges opp som parallelle verksteder som møtes underveis. Profesjonell og nøytral prosessledelse er viktig, og metoden krever i tillegg en god del forarbeid for å være vellykket. Metoden egner seg spesielt godt for visjonsbygging, men også som relasjonsbygging og forebyggende arbeid i vanskelige, konfliktfylte eller følelsesladde plansaker. Det er spesielt viktig at oppfølging av visjonene er avtalt på forhånd, ellers vil verkstedet kunne øke muligheten for konflikter og mistillit. Som dokumentasjonsverktøy kan det være nyttig å bruke en slags verkstedsprotokoll der prosess og resultater tydeliggjøres. Siden prosessen til dels kan være ressurskrevende, kan en alternativ metode være kafedialog eller idedugnad.

Scenarioer

Scenarioer er ulike fortellinger om hvordan et samfunn kan se ut en gang i fremtiden – altså historien om hvordan samfunnet kan utvikle seg fra i dag fram til et bestemt tidspunkt. Scenarioene er verken planer, strategier, ønskebilder eller visjoner, men karikerte fremtidsbilder som danner grunnlag for en debatt.

Scenariometoden handler om å improvisere og lage et sett av forskjellige, troverdige og utfordrende fortellinger om fremtiden, som på en tankevekkende måte kaster nytt lys på veivalg og beslutninger vi står overfor i dag. Hensikten med scenarioer er ikke å forutsi fremtiden, men å utarbeide forestillinger om fremtiden som utfordrer oppfatningen, det mentale kartet, om hvordan noe vil utvikle seg (Wack (1985)), eksempelvis tilpasningstiltak for å møte en mulig radikal klimaendring. Scenarioer for utviklingen fram til 2030 for å bli klokere i 2030 lager vi ikke. De lages for at man kan få mer målrettet innsikt i dag om hva som kan skje om 2030 og hvordan vi allerede nå kan bidra til å forme utviklingen. I en scenarioanalyse vil hvert enkelt scenario ha lav sannsynlighet for å inntreffe. Til sammen vil imidlertid de ulike fremtidsbildene spenne ut et mulighetsrom for hva som kan skje, og til sammen kan de favne både nedsiden og oppsiden.

Scenarioene kan fremstilles av lekmenn så vel som av ekspertene. En variasjon i deltakelse og involvering av lekmenn til ofte nyansere fremtidsbildene som skapes og gi et grunnlag for nyttige, brede diskusjoner i etterkant. Drøftingsfasen kan godt ligne på fremtidsverkstedet som metode. Fortellingene kan brukes som et bakteppe for strategiarbeid eller igangsetting av tiltak. Scenarioer kan på denne måten være et hjelpemiddel til å unngå uheldige beslutninger, til å etablere strategier som er robuste, og til å identifisere, evaluere og utnytte mulige realopsjoner. Scenarioer er i tillegg mulig å kommunisere til beslutningstakere, og er et godt verktøy til å få i gang diskusjon om de mest sentrale usikkerhetene i et prosjekt. Metoden er spesielt egnet for visjonsbygging og problemløsning. Metoden kan være nokså ressurskrevende, med til dels omfattende forarbeid. Det er derfor en metode som i første omgang best egner seg til å bli brukt for planlegging på regionalt nivå. Gevinstene av å bruke metoden kan vær store, så lenge man får med de riktige interessene eller personene. (scenarioene er først og fremst rettet inn på en bevisstgjøring av usikkerhetene i fremtiden, ikke å redusere den.)
Kilde: Robert ja Muller, Norbert R. 1989. Tulevaisuusverstaat. Kerava; Karlsen&Øverland (2010)

Scenario – Eksempel: Kommuneplan for Bodø kommune (2013-25) - Planprogram

Fremmed kort-scenario

Et fremmed kort-scenario, eller som også er kalt wild card-scenario, er en form for scenarioanalyse som kan være nyttig ved betydelig usikkerhet. Det kan oppstå fremtider der trender som ennå ikke har oppstått eller situasjon vi ikke ser konturene av, fører

til radikale endringer i samfunnet. Et fremmed kort er definert av Rockfellow (1994) og Petersen (1999) som en hending eller utfall med lav sannsynlighet, men med store konsekvenser (Rockfellow (1994)):

”An event having a low probability of occurence, but an inordinately high impact if it does”

På samme måte som de mer ”vanlige” scenarioene så vil også et fremmed kort- scenario kunne være del av et nyttig bakteppe for strategiarbeid eller igangsetting av tiltak, eksempelvis om hvorvidt havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja skal åpnes opp for petroleumsaktivitet. Beskrivelser av slike fremtider nærmer seg science fiction og bryter totalt med virkeligheten slik vi kjenner den. Det er imidlertid de ville ideene som sprenger rammene og som kan bidra til at vi selv endrer perspektiv. Et fremmed kort-scenario kan på den måten, sammen med de øvrige scenarioene, være et hjelpemiddel til å unngå uheldige beslutninger, til å etablere strategier som er robuste, og til å identifisere, evaluere og utnytte mulige realopsjoner.

Eksempel – Nasjonal transportplan

Transportsektoren har ofte blitt trukket fram som en sektor der det er nødvendig med trendbrudd og radikale endringer for at politiske mål om for eksempel endret reisemiddelfordeling (til mer miljøvennlig transportmidler) eller reduserte klimagassutslipp skal nås. Kilde: www.ntp.dep.no/

Future City Game

Future City Game er en konkurransebasert prosess mellom grupper som er utviklet for å skape nye ideer og kunnskap knyttet til økt livskvalitet i byer. Prosessen stimulerer til diskusjon om regionale og globale utfordringer med forankring i en lokal kontekst.

Future City Game er et teambasert og kreativt spill som strekker seg over to dager. Formålet med arbeidsformen er å få frem gode, bærekraftige ideer om by- og stedsutvikling på en leken, spillaktig måte. Representanter fra næringsliv, offentlig sektor, interesseorganisasjoner og innbyggere kommer sammen og spiller, og gjerne mennesker med forskjellig kulturell bakgrunn. Man kan velge å fokusere på helt konkrete, avgrensede områder i spillet, eller ta for seg tverrsektorielle tema. Spillet egner seg best for en gruppe på 20-30 deltakere.

Future City Game kan på kort tid skape konkrete forslag og ideer for by- og stedsutviklingsprosesser som ellers kan fortone seg som komplekse og lange. Hensikten med spillet er å styrke samhandlingen mellom de forskjellige sektorene i samfunnet gjennom å synliggjøre hvordan disse oppfatter det aktuelle området som er under diskusjon og hvordan de ser på fremtiden (både utfordringer og muligheter). Siden Future City Game er team-fokusert og med spillere fra mange forskjellige lag, virker samspillet

relasjonsbyggende og identitetsskapende, i tillegg til at den er visjonær. Utformingen som et spill gjør at metoden oppfattes som morsom og kreativ.
Kilde: Norsk Form og Future City Game

4 Samarbeid og representasjonsordninger

Samarbeid omfatter her en mer interaktiv deltakerform, med fokus på «den gode samtalen». Samarbeid innebærer et mer forpliktende forhold til selve planprosessen. Samarbeidende metoder kan bidra til mer egnede arenaer for deltakelse både for grupper som er omfattet av institusjonelle deltakelsesordninger, og de uten slike ordninger. Gjensidig læring, utveksling av kunnskap og ideer, samt økt dialog med befolkningen, er viktige gevinster i et samarbeid. Samarbeidet kan være knyttet til et planleggingsprosjekt eller til utvikling av et større område. Istedenfor å samle hele befolkningen i et område er det enklere å gjennomføre et samarbeid mellom myndigheter og et utvalg av mindre og representative grupper. Et samarbeid er nyttig for å bearbeide ulike synspunkter og ev. kontroverser.

Nedenfor følger et utvalg metoder for samarbeid:

1. Samarbeidsgruppe

En samarbeidsgruppe i planleggingen eller i tilknytning til planleggingen, kan være en egnet møteform bestående av ulike interesserepresentanter som behandler sentrale spørsmål til nytte for planprosessen.
Samarbeidsgruppen samles for å diskutere og forhandle i flere omganger under planprosessen. I gruppen behandles viktige spørsmål med tilknytning til planleggingen, som f.eks. trafikksikkerhet, herunder mål med planleggingen, planløsningen og dens alternativer, og vurdering av konsekvenser. Arbeidsformen kan variere fra tradisjonell møtepraksis til frie arbeidsformer. Samarbeidet kan intensiveres ved hjelp av metoder som er egnet for gruppearbeid. Gruppen kan være nyttig når mange ulike parter er involvert og kan bidra til å gi bedre beslutningsgrunnlag.

Til gruppen inviteres ulike relevante aktører, f.eks. representanter for faglige etater, organisasjoner, kommunale forvaltningsenheter, organisasjoner eller statlige myndigheter. For at gruppen ikke skal bli for stor, kan likeartede grupper enes om felles representanter.

En samarbeidsgruppe kan også bestå av personer som representerer innflyttede eller kommende innbyggere, f.eks. personer som planlegger å flytte til et nytt boligområde.

Samarbeidsgruppens sammensetning

En samarbeidsgruppe utformes åpent slik at dens sammensetning er balansert og representativ. Gruppen kan settes sammen på mange måter:

- Representanter for ulike aktørgrupper, som utbyggere, innbyggere, bondeforeninger eller foretak, eller de kan anmodes om å velge ut representanter til samarbeidsgruppen.
- Gruppen sammenkalles til et separat møte eller man informerer på et møte for allmennheten. På møtet blir ulike aktørgrupper enige om sine representanter
- Ansvarlig planlegger informerer om samarbeidsgruppens sammensetning, og formidler deltakerens kontaktopplysninger slik at støttegruppen kan holde kontakt med representantene.

Arbeidsgruppens arbeid

På det første møtet blir man enig om følgende:

- Hva er gruppens oppgaver: formidle og samle informasjon, utveksle meninger, skape ideer, planlegge eller kommentere planer?
- Hva er gruppens situasjon og muligheter for å påvirke: Hvilket forhold har gruppen til f eks beslutningsgrunnlaget?
- Samles gruppen ved behov eller regelmessig, under hele prosjektet eller til enkeltsituasjoner? Hvilke ukedager eller tidspunkter er passende?
- Hvordan skjer informasjon? Hvordan holder gruppens medlemmer kontakt med sine støttegrupper? Når sendes innkalling til møter? Hvor publiseres protokollen?
- Hvordan fordeles ansvaret i forberedelsene av oppgaven? Hvordan blir man enig om lengde på innlegg og tilrettelegging av ulike arbeidsgruppemetoder?

Eksempel: Plan- og analysesamarbeid i Lister-regionen

Lokalt samarbeid i nærområde

Lokalt samarbeid er et verktøy for kommunen mellom befolkningen og andre lokale aktører og de kommunale myndigheter. Kommunen samarbeid på regelmessig sammenkomster der ulike spørsmål av betydning for et område tas opp.

Parallelt med deltakelse i enkeltprosjekter er det nyttig å samarbeide om utviklingen for et nærområde. Måten ulike deltakelsesformer skjer på kan variere, men felles er at tjenesteområder for de ulike forvaltningsenhetene, innbyggere, borettslag, velforeninger og serviceprodusenter i fellesskap drøfter utfordringer, behov og muligheter til utvikling for et større område. Samarbeidet kan disponere budsjettmidler til det området som de har ansvaret for. Et hurtiggående samarbeid og skapende nettverk mellom de lokale aktørene kan brukes for å støtte deltakelsen omkring enkelttemaer i planen. Et lokalt samarbeid er særlig egnet for ulike informasjonsutvekslinger, diskusjon samt en gjennomgang av aktuell oppgaver. Ofte er det kommunen som innleder samarbeidet, men innbyggerne kan også være initiativtakere. Samarbeidsorganisasjonen består ofte av representanter for beboere i området og lokale myndigheter. Slike samarbeidsorgan kan fungere som f eks lokale samarbeidsgrupper, områdedelegasjoner og områdekomiteer. Et beboerråd består bare av beboere. Et stedsforum kan være åpent for arrangementer som innbyggeren tar initiativ til. En område- og stedsutvikling bruker denne arbeidsformen ofte.

Arbeidsgrupper

I arbeidsgruppemetoden får interesser ansvar for en konkret planoppgave i samarbeid med planmyndigheten eller politiske utvalg. Gruppen av interesser møtes regelmessig for å diskutere den aktuelle planoppgaven og tilknyttede problemstillinger og arbeidsoppgaver. Arbeidsgrupper brukes som et supplement til vanlig saksbehandling med forvarsling og offentlig ettersyn. Metoden egner seg både for oversikts- og detaljplanlegging. Mye ansvar ligger hos kommunen, og betydelige ressurser kan bli brukt for å organisere og følge opp arbeidet i arbeidsgruppene. Det kan også være nødvendig å drive opplæring innad i gruppene for å sørge for mest mulig effektivt samarbeid i tråd f.eks. med handlingsprinsipper for medvirkning om åpenhet, likverdighet og universell utforming. Metoden er til dels ekspertbasert. Metoden er kanskje derfor best egnet i situasjoner hvor spisskompetansen til forskjellige profesjonelle eller halvprofesjonelle interesser er viktig å trekke inn.
Flere kommuner har tatt i bruk arbeidsgrupper som en metode for å forbedre tjenestetilbudet i kommunen, og for å forbedre kontakten mellom innbygger og kommunen.

2. Borgerpanel

Borgerpanel er en arbeidsform som fokuserer på regelmessige møter om en sak som ønskes forbedret. Formålet er å la «ekspertene», det vil si borgerne-som-interessenter, identifisere problem og foreslå forbedringer i den aktuelle saken. Metoden har tidligere blitt brukt i saker om tjenestetilbud (interessenter forstått som brukere), men har blitt vanligere å bruke i en bredere samfunnsutviklingsprosess, hvor sivilsamfunnet og byplanlegging står i fokus.

I denne metoden er det på forhånd viktig å sørge for klare retningslinjer for hvordan borgerforslag behandles videre av kommunen. Det bør også diskuteres hvorvidt metoden bør suppleres med metoder som sørger for bedre representativitet, da denne metoden lett kan domineres av enkeltindivider eller enkeltinteresser, noe som kan påvirke prosessen og resultatet. Det bør også avklares på forhånd hvorvidt kommunen bør leie inn profesjonell prosessledelse for beste utbytte, bl.a. for å sørge for at ingen enkeltindivider eller interesser dominerer prosess eller utfallet av prosessen.
Kilde: ”Citizen council”

3. Partnerskap

Partnerskap mellom offentlige og private aktører er en avtalebundet samarbeidsform som er blitt en stadig mer vanlig arbeidsform.

Hensikten med et partnerskap er å sikre en bedre og mer effektiv arbeidsdeling mellom forskjellige parter. Partnerskapet bygger også på ideer om liberalisering og privatisering. Tanken er at man ved å trekke inn aktører fra det private kan få nye ressurser, kompetanser og innovative løsninger i måten å drive den offentlige sektor på. Partnerskap kan ha mange ulike innrettinger. I medvirkningssammenheng kan partnerskapet være en egnet som for samarbeid med lokale aktører i sentrum. Partnerskapet kan etablere på ulike nivåer: om konkrete prosjekter, om etablering av felles strategier for et felles område eller som en måte å samle løse nettverk i et lokalområde.

Kilde: Lokalsamfunn

Partnerskap – eksempel: Fredrikstad kommune, bærekraftige lokalsamfunnsområder

Fredrikstads 21 velforeninger inngår i et partnerskap om bærekraftige lokalsamfunn sammen med Fredrikstad kommune, skole, idrettslag og næringsliv. Partnerskapet er en dialogarena der man driver fram lokalutvikling som settes på agendaen ved de deltakende parter. Oppgaver for samfunnene har primært vært preget av forhold som trafikk, forsøpling/forskjønning, tilstand i og rundt offentlige bygg, stier og støtte til ballbinger med mer. Arbeidet med lokalsamfunnsordningen og utvikling av lokalsamfunnsmodellen er nå satt på dagsorden, og hvor det skal utarbeides en temaplan. Fra kommunens side er det ønskelig at utvalgene i tillegg kan arbeide med sosiokulturelle forhold. I arbeidet med utvikling av lokalsamfunnsmodellen vil kommunen ta sikte på å knytte lokalsamfunnsarbeidet til utviklingen i samfunnet, innen områder som folkehelse, lokaldemokrati og frivillighet.

4. Forhandlinger

Alle parter skal i utgangspunktet møte som likeverdige. Forhandling er en samarbeidsform som krever at deltakerne er engasjert i de spørsmål som behandles. Alle drøftinger og forhandlinger bør ha en møtereferent med tanke på framdrift for

involverte parter. Forhandling i en planprosess er et stadie man kan komme til når det er nødvendig å avklare de ulike partenes ståsted og finne løsninger på problemene som alle kan godkjenne.
Målet med forhandlinger er å redegjøre for de ulike partenes syn på saken, utrede mulighetene for å finne en fellesløsning, og bli enige om videre muligheter. Forhandlinger kan føres mellom to eller flere parter. Partene bør bestå av minst en representant fra hver av de berørte samfunnsgruppene.

I forkant av at partene innkalles til forhandlinger, kan det være en fordel at prosessleder, i funksjon av å være forhandlingsleder eller megler, har drøftinger med hver enkelt part for seg, for å belyse ståsted og muligheter for endring. I disse møtene er det viktig at forhandlingsleder spiller med åpne kort, og følger opp eventuelle avtaler som gjøres gjennom hele forhandlingsprosessen, slik at partene opplever at de blir sett og hørt. Dette gir også forhandlingsleder integritet. En god forhandler lytter til hva de andre har uttalt, redegjør tydelig for saken, og motiverer for løsninger.

For at forhandlingene skal lykkes kreves bl.a.:
- En tydelig hensikt med forhandlingen
- At invitasjon og presentasjonsliste sendes ut på forhånd
- At alle kjenner til forhandlingens spillerom og forhandlingsfullmakt
- Felles overensstemmelse om spillereglene
- Tydelig resultat, forslag til løsning eller overenskomst om å fortsette
- Referat fra forhandlingene

I vanskelige konfliktsituasjoner kan det være viktig med eksterne fasilitatorer eller mellomledd. Disse har som oppgave å vurdere sitasjonen: Hvem er parter i tvisten, hva er partenes interesser og vurderinger, samt hva er forutsetningene for at man skal komme frem til en felles forståelse og finne løsninger? Vurderingen gjennomføres ofte gjennom at man intervjuer alle parer. Intervjuene avklarer hvilke spørsmål partene kan enes om, og på hvilke områder de største uenighetene er. På bakgrunn av dette, kan man vurdere om det finnes forutsetninger for å løse konflikten gjennom forhandlinger partene i mellom.

Eksempel: Forhandlinger om kyststien i Fræna kommune

5.Råd og representasjonsordninger
Etter pbl § 5-1 andre avsnitt skal planforslagsstiller sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Grupper og interesser som ikke er i stand til å delta direkte, skal sikres gode muligheter for medvirkning på annen måte. Kommunen har et ansvar for å sikre at dette er utført.

Institusjonaliserte råd i plansaker har i den senere tid blitt en del av det lokalpolitiske beslutningssystemet. I dag er det lovfestet med regionale og kommunale råd for eldre og personer med nedsatt funksjonsevne. I tillegg finnes det en kommune med et råd for innvandrerorganisasjoner.

Kilde: Lov om forbud mot diskriminering pga nedsatt funksjonsevne (ikrafttredelse 2009); Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. eller, diskrimineringsloven (ikrafttredelse 2006); Lov om råd eller anna representasjonsordning i kommunar og fylkeskommunar for menneske med nedsett funksjonsevne m.m. (ikrafttredelse i 2007); Lov om kommunale og fylkeskommunale eldreråd (revidert 2005); Rundskriv Q-21/2012 Om lov om råd eller anna representasjonsordning i kommunar og fylkeskommunar for menneske med nedsett funksjonsevne m.m.; rundskriv A- 32/2007 Lov om kommunale og fylkeskommunale eldreråd

Eksempel: Deltagelse i Regionalt planforum gir oversikt, Akershus